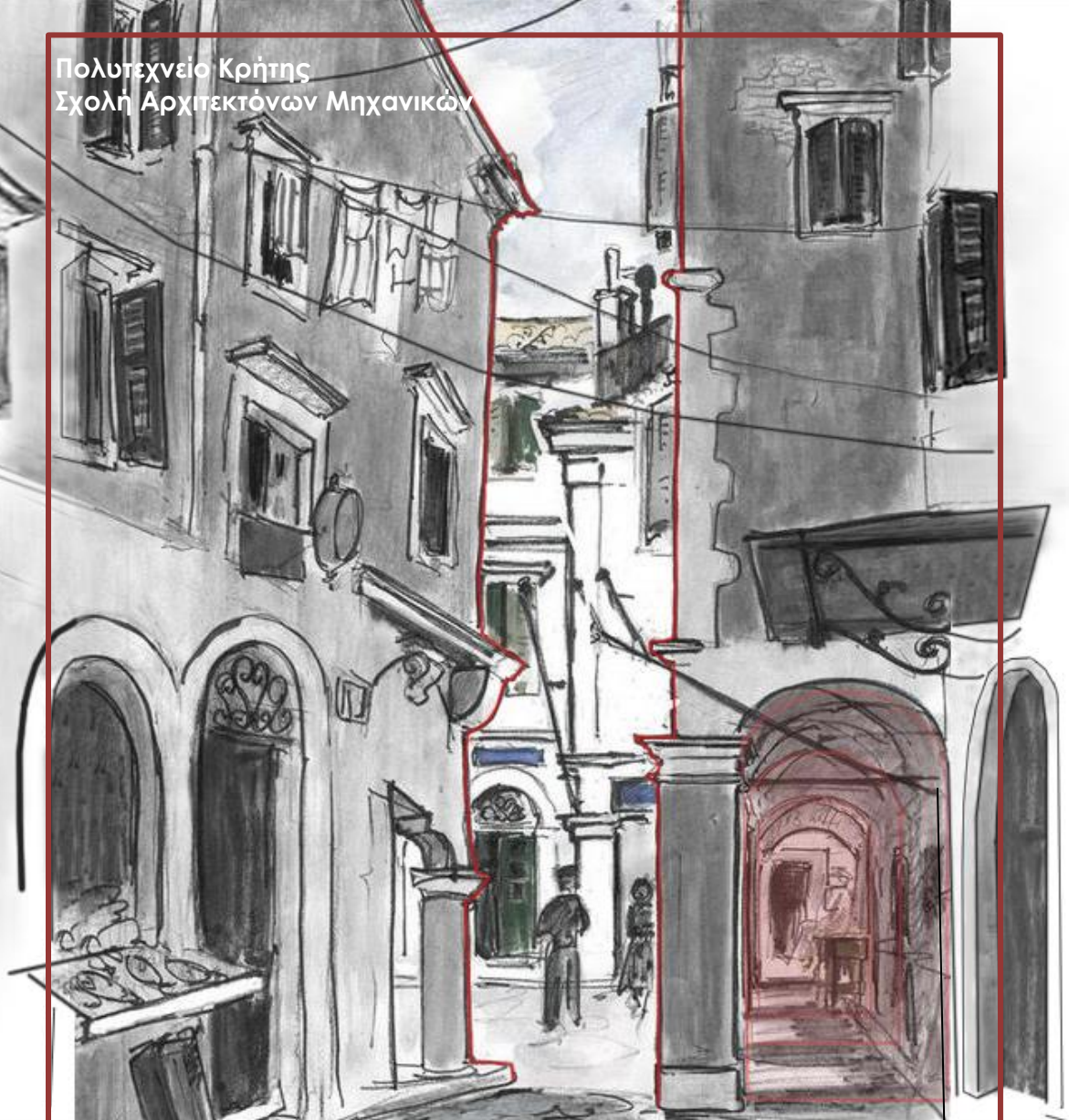

Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Αναζητώντας τη θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο:

Τρία παραδείγματα από την Ελλάδα

Επιβλέπουσα: Αμαλία Κωτσάκη

Ελένη Πετούρη

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ
ΧΑΝΙΑ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2019

Αναζητώντας τη θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο:
Τρία παραδείγματα από την Ελλάδα

Ελένη Πετούρη

Επιβλέπουσα: Αμαλία Κωτσάκη

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσά μου κυρία Αμαλία Κωτσάκη
για την καθοδήγηση της κατά την εκπόνηση της ερευνητικής μου εργασίας,
όπως επίσης την οικογένειά μου και τους φίλους μου για την υποστήριξή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

01 Εισαγωγή

- 1α. Σκοπός.....σελ.10
 - Αντικείμενο της εργασίας.....σελ.10
 - Βιβλιογραφική ανασκόπηση..... σελ.10
- 1β. Μέθοδος
 - 1β.1 Μέθοδος συλλογής ερευνητικού υλικού.....σελ.11
 - 1β.2 Ερμηνευτική μέθοδος..... σελ.13

02 Ευρήματα

- 2α. Πλατεία Μοναστηρακίου, Αθήνα.....σελ.23
- 2β. Πλατεία Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη..... σελ.43
- 2γ. Τμήμα του παραποτάμιου δημόσιου χώρου, Φλώρινα.....σελ.63

03 Ερμηνεία.....σελ.79

04 Βιβλιογραφία.....σελ.85

01

Εισαγωγή

1α. Σκοπός

Σκοπός της ερευνητικής εργασίας είναι η διερεύνηση της θεατρικότητας στον δημόσιο χώρο και η αναζήτηση των αστικών και αρχιτεκτονικών χειρισμών που συμβάλλουν στην απόδοσή της. Ταυτόχρονα, διερευνάται ο ρόλος των χρήσεων που προσελκύει ο δημόσιος χώρος και της ροϊκότητας του δρόμου και του υδάτινου στοιχείου σε αυτόν υπό το πρίσμα της θεατρικότητας.

Αντικείμενο της εργασίας

Αντικείμενο της εργασίας αποτελούν τρεις δημόσιοι χώροι:

- Πλατεία Μοναστηρακίου, Αθήνα
- Πλατεία Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη
- Τμήμα του παραποτάμιου δημόσιου χώρου, Φλώρινα

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Όσον αφορά τη θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο δεν υπάρχει εκτεταμένη ελληνική και ξένη βιβλιογραφία. Έχουν όμως εντοπιστεί αρκετά άρθρα στον ελληνικό και ξένο αρχιτεκτονικό τύπο, καθώς και εργασίες που αφορούν τη θεατρικότητα σε δημόσιους χώρους της Λισαβόνας και της Βαρκελώνης, όπως επίσης, όσον αφορά τον ελλαδικό χώρο, έχουν ερευνηθεί κάποιες πλατείες της Αθήνας και το παραλιακό μέτωπο του Βόλου.

Όσον αφορά τους τρεις δημόσιους χώρους που επιλέχθηκαν στην παρούσα εργασία δεν έχουν εντοπιστεί βιβλία ή άρθρα όσον αφορά τη θεατρικότητά τους, εκτός από την πλατεία στο Μοναστηράκι.

Τα βιβλία αναφοράς που χρησιμοποιήθηκαν για την εργασία είναι τα εξής:

- Χανιώτης Άγγελος, *Θεατρικότητα και δημόσιος βίος στον ελληνιστικό κόσμο*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2009
- Σταύρος Σταυρίδης, *Από την πόλη οθόνη, στην πόλη σκηνή*, εκδόσεις Ελληνικά Γραμματεία, Αθήνα, 2009
- Στεφάνου, Ιωσήφ, *Η Φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002

1β. Μέθοδος

1β.1 Μέθοδος συλλογής ερευνητικού υλικού

Η συλλογή του ερευνητικού υλικού βασίστηκε σε:

- Έρευνα πεδίου
- Έρευνα στον Τύπο
- Βιβλιογραφική έρευνα
- Διαδικτυακή έρευνα

2. «Για να υπάρξει θέατρο αρκεί ένας κενός χώρος και ένας θεατής». Peter Brook
3. Η θεατρικότητα μπορεί να νοηθεί ως «κάθε στοιχείο υποκριτικής που εμφανίζεται στην ανθρώπινη επικοινωνία, με σκοπό να προκαλέσει συγκεκριμένες αντιδράσεις στον αποδέκτη της, σε αντίθεση με τη φυσική και αυθόρμητη συμπεριφορά».

1β.2 Ερμηνευτική μέθοδος

Υπόθεση εργασίας

Ο όρος «θεατρικότητα», σύμφωνα με τον καθηγητή Άγγελο Χανιώτη¹ είναι «η προσπάθεια ατόμων να δημιουργήσουν μια εικόνα για τον εαυτό τους, η οποία τουλάχιστον εν μέρει ξεγελά, ξεγελά είτε επειδή αντιβαίνει ριζικά προς την πραγματικότητα είτε επειδή διογκώνει, διορθώνει ή παραποιεί την πραγματικότητα».² Η θεατρικότητα μπορεί να νοηθεί ως «κάθε στοιχείο υποκριτικής που εμφανίζεται στην ανθρώπινη επικοινωνία, κάθε υπολογισμένη, επιτηδευμένη να προκαλέσει συγκεκριμένες αντιδράσεις στον αποδέκτη της, σε αντίθεση προς τη φυσική και αυθόρμητη συμπεριφορά. Υπό αυτήν την έννοια, η θεατρικότητα δεν συνδέεται απαραίτητα με το θέατρο. «Θεατρική συμπεριφορά» υπάρχει στη βάση σχεδόν κάθε επικοινωνίας. «Θεατρικότητα» χαρακτηρίζει επίσης πολλές συμβατικές χειρονομίες και μικρο-τελετουργίες της καθημερινής ζωής σε κάθε κοινωνία, είτε γνωρίζει οργανωμένες θεατρικές παραστάσεις είτε όχι. Η θεωρητικός της θεατρικότητας Elizabeth Burns³ διακρίνει θεατρική συμπεριφορά στην καθημερινότητα, όταν κάποιος καταφεύγει σε μια επιτηδευμένη συμπεριφορά με συνειδητό στόχο να εκπέμψει και να επιβάλει τις απόψεις και τη στάση του. Θεατρική είναι επίσης η συμπεριφορά που οι αποδέκτες της αναγνωρίζουν ως επιτηδευμένη, ακόμα και αν δεν γνωρίζουν τι επιδιώκει και την περιγράφουν με θεατρικούς όρους»⁴.

Δημόσιος χώρος ορίζεται «ο χώρος που σχετίζεται με το κοινό και υπάρχει για το σύνολο του λαού».⁵ «Το «δημόσιο» κατέληξε λοιπόν να σημαίνει τη ζωή που ζει κανείς πέραν από τη ζωή της οικογένειας και των στενών φίλων».⁶ Ταυτόχρονα, οι δημόσιοι χώροι συγκροτούν τον αστικό ιστό, αποτελώντας ένα πλέγμα που δομεί την πόλη.⁷ Οι δρόμοι και οι πλατείες επηρεάζουν τις ανθρώπινες επαφές και συναναστροφές. Αποτελούν δυναμικούς χώρους, οι οποίοι συμπληρώνουν τους πιο

¹ Ιστορικός και μελετητής των κλασικών σπουδών, καθηγητής Princeton University USA <https://el.wikipedia.org>

² Χανιώτης Άγγελος, *Θεατρικότητα και δημόσιος βίος στον ελληνιστικό κόσμο*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2009, σελ.25

³ Elizabeth Burns (1957–2015): ποιήτρια και συγγραφέας του βιβλίου: *Theatricality: A Study Of Convention In The Theatre And In Social Life*

⁴ βλ. σελ.21

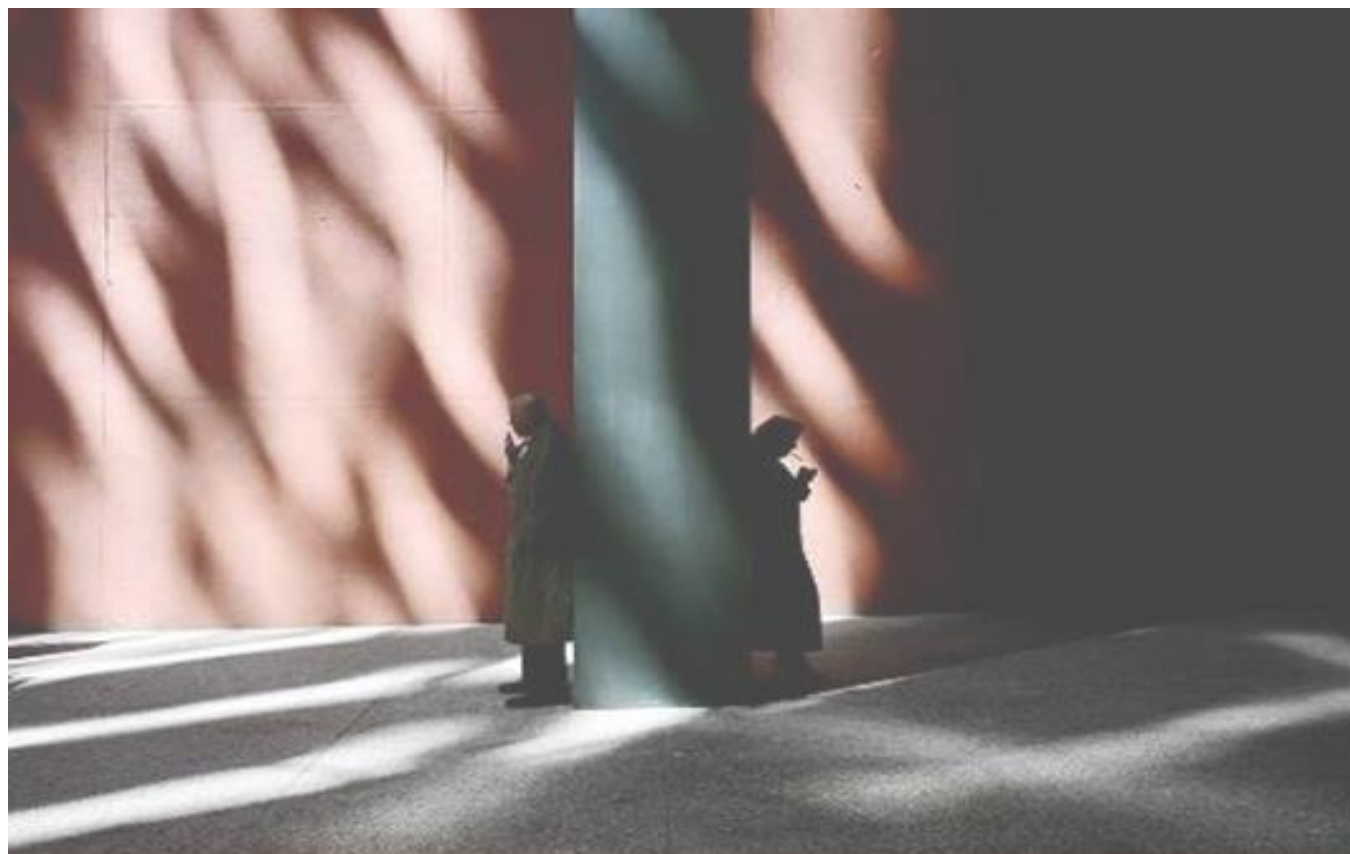
⁵ Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας, 2005, σελ. 473

⁶ R. Sennett, Richard, *Η τυραννία της οικειότητας*, μετάφραση Γιώργος Ν. Μέρτικας εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ, Αθήνα, 1999, σελ.33

⁷ Κολιγιάννη Α., Παπασταματάκη Ε., *Το γλυπτό στην πλατεία: το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας*, Ερευνητική εργασία ΕΜΠ, Αθήνα, 2008, σελ.1

4. Από την ιδιωτική κατοικία στη δημόσια.

5. Η Θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο.

πάγιους χώρους που πραγματοποιείται η καθημερινή ζωή των ανθρώπων, παρέχοντας δίκτυα κίνησης, κόμβους επικοινωνίας και κοινούς χώρους ψυχαγωγίας και αναψυχής.⁸ Οι άνθρωποι στους δημόσιους χώρους εκφράζουν ιδέες και σκέψεις, ανταλλάσσουν απόψεις και εμπειρίες.⁹

Χαρακτηριστικά, ο Michel Paul Foucault¹⁰ αναφέρει: <Το να κατοικείς αποτελεί ένα τρόπο να υπάρξεις, ο τόπος κατοίκησης αποτελεί τόπο παραγωγής σχέσεων, δράσεων, κοινωνικών πρακτικών, αισθήσεων. Γιατί επιλέγοντας ένα τόπο, επιλέγουμε και έναν τρόπο επικοινωνίας με τους άλλους, επιλέγουμε έναν τρόπο κατοίκησης. Ο δημόσιος χώρος λειτουργεί και αυτός ως ένα είδος κατοικίας για τον άνθρωπο, ως τόπος συνάντησης, αναζήτησης - ανοιχτά δωμάτια μέσα στην πόλη, ως «ανοιχτές θέσεις» στο αστικό δίκτυο>. ¹¹

Ο χώρος του θεάτρου και ο δημόσιος χώρος θα μπορούσαν να αλληλοσυσχετιστούν σε πολλά επίπεδα και να αποτελέσει ο ένας πηγή εξέλιξης και βελτίωσης του άλλου. Διαθέτουν μια αμφίδρομη σχέση, καθώς ο άνθρωπος είναι εκείνος που ενσαρκώνει τα δρώμενα και στο θέατρο και στο δημόσιο χώρο. Από τη μία ο χώρος του θεάτρου εμπνέεται από τον πραγματικό, ενώ από την άλλη ο δημόσιος χώρος μπορεί να παρομοιαστεί με θεατρική σκηνή, στην οποία εκτυλίσσεται η καθημερινότητα των ανθρώπων.¹² Θεατρικότητα δεν παρατηρείται μόνο στο χώρο του θεάτρου, ως μια συγκεκριμένη θέση μέσα στη πόλη, αποτελώντας ένα προσωρινό χωρικό αποτύπωμα δράσεων, αλλά και στη καθημερινή χρήση του δημόσιου χώρου.¹³

⁸ Καρούτσου, Όλγα, *Δημόσιος αστικός χώρος – Αντιληπτικές προσεγγίσεις*, Ερευνητική εργασία, ΑΠΘ, Βέροια, 2010 σελ.26

⁹ Ι. Ιωάννου, Christina, *The theatricality of public space and the economic impact of urban planning*, University Ca' Foscari, Venice, 2013, σελ.43-46

¹⁰ Michel Paul Foucault (1926-1984) ήταν Γάλλος δομιστής και μεταμοντερνιστής φιλόσοφος, συγγραφέας, ψυχολόγος και ψυχοπαθολόγος

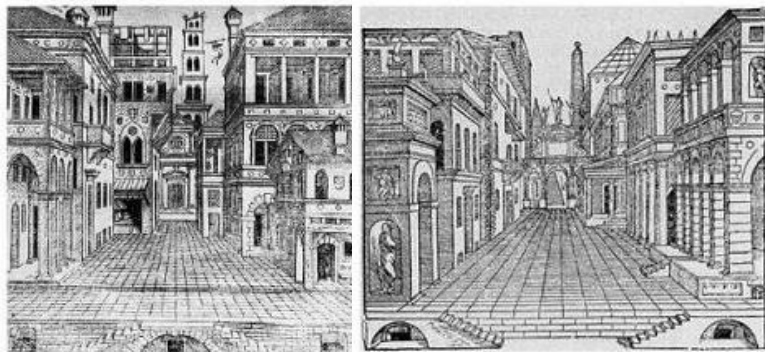
¹¹ «Ενδιάμεσοι χώροι χρόνοι περιπλανήσεις μηχανισμοί σκέψης», *kompreser*, 2011, τχ.1 σελ.52, ανακτημένο από: <https://kompreser.espinblogs.net/2011/04/02/endiamesoixwroi/>

¹² Βούζα, Αλεξάνδρα, *Ν(ο)ημα: ο ρόλος της θεατρικότητας στη νοηματοδότηση των δημοσίων χώρων της πόλης*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2018, σελ.4

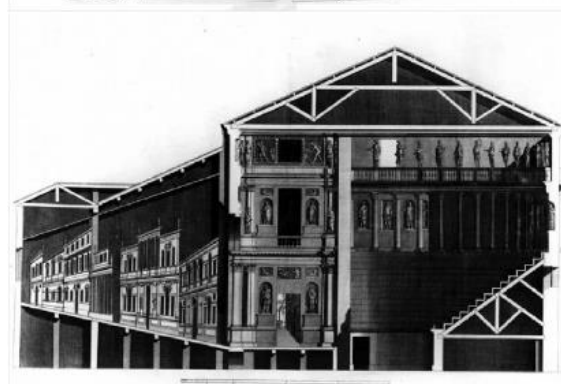
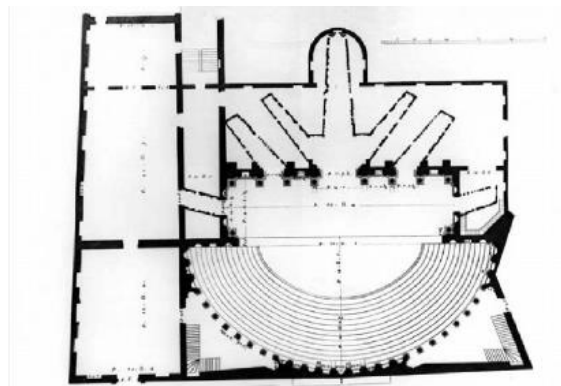
¹³ Σταυρίδης, Σταύρος, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, Αθήνα, 2010, σελ.55-56

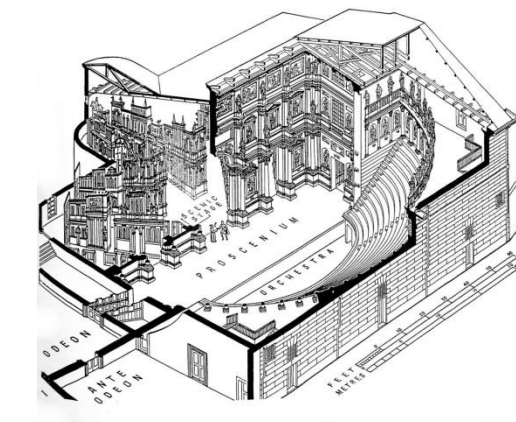
6. Η σκηνή του θεάτρου Olimpico.

8. Η κωμική και η τραγική σκηνή, έργα του Sebastiano Serlio.

7. Σχέδια του θεάτρου Olimpico.

9. Προοπτικό σχέδιο του θεάτρου Olimpico.

Όσον αφορά το θέατρο, χαρακτηριστικό παράδειγμα έμπνευσης από τον αστικό ιστό της πόλης αποτελεί το θέατρο Olimpico¹⁴ στη Vicenza της Ιταλίας. Το αξιοσημείωτο αυτού του θεάτρου είναι η σκηνή του, καθώς αναπαριστά με αληθοφανές τρόπο το δημόσιο χώρο. Το σκηνικό, το οποίο αποτελείται από επτά διαδρόμους διακοσμημένους με αγάλματα και κίονες με βάθος 12μ., δημιουργεί την ψευδαισθηση της προοπτικής, αναπαριστώντας τους δρόμους και τα κτίρια μιας πόλης από την κλασική αρχαιότητα.¹⁵ Άλλη μία εμπλοκή του δημόσιου χώρου στο θέατρο αποτέλεσαν τα έργα του Sebastiano Serlio, ενός ιταλού αρχιτέκτονα που ειδικεύτηκε στον σχεδιασμό θεατρικών σκηνών. Πιο συγκεκριμένα η σειρά του βιβλίου του «Architettura» περιλαμβάνει την πρώτη αναγεννησιακή αναφορά της αρχιτεκτονικής μαζί με το θέατρο. Ήταν ο πρώτος σχεδιαστής που χρησιμοποίησε τον όρο "σκηνογραφία", που περιγράφει την τέχνη του θεατρικού σχεδίου και έκανε εκτεταμένη χρήση του γραφικού χώρου και του φωτισμού για να δώσει την εντύπωση του βάθους.¹⁶ Οι πιο γνωστές του σκηνικές απεικονίσεις είναι η κωμική και η τραγική σκηνή, βασισμένες στις καινοτόμες ιδέες του Βιτρούβιου σχετικά με το σημείο εξαφάνισης και χρησιμοποιώντας το αστικό τοπίο ως σκηνικό.¹⁷

Από την άλλη πλευρά, ο δημόσιος χώρος μπορεί να θεωρηθεί ως η θεατρική σκηνή της καθημερινής ζωής των πολιτών. Ο ίδιος ο χώρος και όσα υλικά στοιχεία περιλαμβάνει, δηλαδή η οργάνωση του, το γύρω περιβάλλον του και το φυσικό στοιχείο που διαθέτει, αποτελεί το σκηνικό της. Δεν νοείται όμως δημόσιος χώρος χωρίς την ύπαρξη του ανθρώπου σε αυτόν. Η δράση του μέσα στο χώρο, είτε ως ενεργό στοιχείο είτε ως απλός παρατηρητής, μπορεί να θεωρηθεί ως το έμψυχο υλικό της θεατρικής δράσης.¹⁸

Οι θεωρίες του Aldo Rossi (1966) και των Hillier και Hanson (1984) που προσεγγίζουν τον χώρο της πόλης σαν ένα σύστημα με υλική υπόσταση που επεμβαίνει στη συγκρότηση νοήματος, φαίνεται να αντιμετωπίζουν τον δημόσιο χώρο μέσα από την αναλογία του θεάτρου. «Ο χώρος της πόλης μοιάζει με θεατρική σκηνή ιδωμένη, όχι αποκλειστικά και κατά κύριο λόγο, από την πλευρά των θεατών, αλλά κυρίως από την πλευρά των ηθοποιών και των σκηνικών κατασκευών που συγκροτούν το πλαίσιο της θεατρικής δράσης».¹⁹

¹⁴ Το θέατρο Olimpico κατασκευάστηκε το 1580-1585 με αρχιτέκτονες τον Andrea Palladio και τον Vincenzo Scamozzi. (Avagnina Elisa, *The Teatro Olimpico* Vicenza, εκδόσεις Marsilio, Venezia, 2011, σελ. 13)

¹⁵ Avagnina Elisa, *The Teatro Olimpico* Vicenza, εκδόσεις Marsilio, Venezia, 2011, σελ. 18-19

¹⁶ <http://italian-renaissance-theatre.weebly.com/italian-renaissance-scenic-design.html>

¹⁷ <https://italianrenaissancetheatre.weebly.com/sebastiano-serlio.html>

¹⁸ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.4

¹⁹ Στεφάνου Σταύρος, *Η Φυσιогονμία της ελληνικής πόλης*, Αθήνα, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2002, σελ.66

10. Η πόλη ως θεατρική σκηνή.

Η σημασία δίνεται στο πως ο ηθοποιός βιώνει το δημόσιο χώρο, δηλαδή απευθύνεται στον τρόπο με τον οποίο εκείνος οργανώνει χωρικές ασυνέχειες, κατευθύνει και επιβάλλει ρυθμό στις κινήσεις των πεζών, δημιουργώντας αντιθετικά ζεύγη μεταξύ της συνύπαρξης και της απομόνωσης, της οπτικής διασταύρωσης και της απόκρυψης, των αναμενόμενων και απρόοπτων γεγονότων.²⁰

«Κατ' αναλογία της θεατρικής σκηνής ο χώρος της πόλης μπορεί να ειδωθεί σαν το σταθερό σκηνικό των ανθρώπινων σχέσεων και το νόημά του δεν μπορεί παρά να αναζητηθεί πρωτίστως από την σκοπιά του ηθοποιού.»²¹

Επίσης, σύμφωνα με τον Σταύρο Σταυρίδη, η θεατρικότητα λειτουργεί ως ένα πέρασμα, ενώ ο περιπατητής εισέρχεται στο δημόσιο χώρο. «Αν η θεατρικότητα εγκαθιστά στη σύγχρονη πόλη οθόνη, πόλη της αέναης ροής στιγμιότυπων χωρίς αφηγηματική δομή, το δικό της θέατρο, ορίζοντας συχνά και εκ των ενόντων τη σκηνή της, αν η θεατρικότητα ορίζει τα κατώφλια στο χώρο και το χρόνο όπου οι μεταμφιέσεις θα βοηθήσουν την προσέγγιση στο διαφορετικό, τότε η θεατρικότητά μας υποδεικνύει ένα δημόσιο χώρο που μπορεί να υποστηρίξουν αξίες διαφορετικές».²²

« <Η θεατρικότητα ως ετερότητα αναδύεται μέσω μιας ρωγμής στον καθημερινό χώρο>.²³ Αυτή η ρωγμή λειτουργεί ως ένα πέρασμα, το οποίο δεν διασχίζεται άμεσα όταν κάποιος εισέρχεται στη θεατρική σκηνή του δημόσιου χώρου ή εξέρχεται από αυτήν. Η θεατρικότητα διαφοροποιείται από την εμπειρία της ψευδαίσθησης από την «εμπειρία του μετεωρισμού: η θεατρικότητα κατοικεί το πέρασμα».²⁴

²⁰ Στεφάνου, Ιωσήφ, ό. π.

²¹ ό. π.

²² Σταυρίδης, Σταύρος, Από την πόλη οθόνη, στην πόλη σκηνή, Αθήνα, εκδόσεις Ελληνικά Γραμματεία, 2009, σελ. 367

²³ Σταυρίδης, Σταύρος, Μετέωροι χώροι της ετερότητας, εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, Αθήνα, 2010, σελ.82-83

²⁴ ό. π.

Συγκρότηση εργασίας

Η εργασία συγκροτείται από τα παρακάτω τέσσερα μέρη:

- Εισαγωγή
- Μέθοδος
- Ευρήματα
- Ερμηνεία

Στη συνέχεια τα ευρήματα διαιρούνται σε τρία κεφάλαια:

- Πλατεία Μοναστηρακίου, Αθήνα
- Πλατεία Αριστοτέλους, Θεσσαλονίκη
- Τμήμα του παραποτάμιου δημόσιου χώρου, Φλώρινα

Η επιλογή των παραπάνω δημόσιων χώρων προέκυψε με κριτήριο τη θεατρικότητά τους, έτσι όπως έχει οριστεί από τον ιστορικό Άγγελο Χανιώτη²⁵, αλλά και τη σημασία τους στον αστικό ιστό της πόλης που ανήκουν. Επιλέχθηκαν επειδή διαθέτουν μια ποικιλία χώρων, διαφορετικών αρχιτεκτονικών ποιοτήτων, δημιουργώντας το σκηνικό για την καθημερινή ζωή. Πιο συγκεκριμένα, η πλατεία Μοναστηρακίου και η πλατεία Αριστοτέλους, αποτελούν δύο πολύ γνωστούς κεντρικούς δημόσιους χώρους, που φιλοξενούν πλήθος ανθρώπων και δραστηριοτήτων. Ο παραποτάμιος δημόσιος χώρος της Φλώρινας, φιλοξενώντας και αυτός πληθώρα χρήσεων, παρουσιάζει ερευνητικό ενδιαφέρον, που ενισχύεται από το γεγονός ότι έχει χρησιμοποιηθεί ως σκηνικό αρκετών ταινιών.²⁶

Τα επιμέρους κεφάλαια ανά πλατεία συγκροτούνται ως εξής:

- Σύντομο ιστορικό της πλατείας
- Χρήσεις και λειτουργίες
- Γεωμετρία και οπτικές φυγές
- Συγκρότηση της διαβάθμισης της ιδιωτικότητας και του αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος
- Αστικός εξοπλισμός

²⁵ βλ. σελ. 4

²⁶ Το τοπίο της Φλώρινας, και κυρίως η περιοχή του ποταμού, έχει λειτουργήσει ως σκηνικό στις ταινίες «Μελισσοκόμο», «Πο Τοπίο στην ομίχλη», «Πο Μετέωρο βήμα του πελαργού», και «Πο Βλέμμα του Οδυσσέα», με σκηνοθέτη τον Θόδωρο Αγγελόπουλο. (<http://www.cityoflorina.gr/index.php/visitus/cinema-florina>)

Τα κεφάλαια αυτά προκύπτουν από τις παρακάτω παρατηρήσεις:

Ο δημόσιος χώρος διαμορφώνεται από το δομημένο περιβάλλον που τον περιβάλλει. Τα γύρω κτίρια οριοθετούν τον χώρο και η γεωμετρία που τον χαρακτηρίζει σχηματίζει χωρικές ποιότητες που προσκαλούν τους πολίτες να τον χρησιμοποιήσουν.²⁷ Κατά την κίνηση του περιπατητή, οι οπτικές φυγές που προκύπτουν από τον περιβάλλοντα χώρο, διαμορφώνουν πολλαπλές «θέες εν σειρά», οι οποίες δημιουργούν μια «αλυσίδα» διαφορετικών εικόνων. Από το οπτικό σημείο κάθε πεζού γίνονται αντιληπτά δύο στοιχεία: η υπάρχουσα θέα, η οποία βρίσκεται σε πρώτο πλάνο και η θέα που προβάλλεται στο βάθος.²⁸ Η αντίληψη του επισκέπτη για το δημόσιο χώρο επηρεάζεται από τις χωρικές συνέχειες και ασυνέχειες του, οι οποίες συγκροτούνται από τις υλικές επεμβάσεις. Αυτές κατευθύνουν το βλέμμα του περιπατητή, αλλά ταυτόχρονα του δίνουν τη δυνατότητα για συνεύρεση ή απομόνωση, να βλέπει και να βλέπεται.²⁹ Έτσι, ο βαθμός έκθεσης των ανθρώπων διαφοροποιείται μέσα στο δημόσιο χώρο, με αποτέλεσμα να πραγματοποιείται διαβάθμιση στην ιδιωτικότητα.³⁰ Μέσα από τα «κατώφλια», το άτομο βρίσκεται σε μια ενδιάμεση κατάσταση και μετεωρίζεται ανάμεσα στο «μέσα» και στο «έξω», στον ιδιωτικό και στο δημόσιο χώρο.³¹ <Στη μεθοριακότητα δοκιμάζονται νέοι τρόποι δράσης, νέοι συνδυασμοί συμβόλων, που είτε απορρίπτονται είτε γίνονται αποδεκτοί>.³² Διαμορφώνονται χώροι πιο απομονωμένοι από την «κεντρικοί σκηνή», οι λεγόμενοι παρασκηνιακοί χώροι, που λειτουργούν όπως τα παρασκήνια του θεάτρου. Αποτελούν προφυλαγμένους χώρους και τα άτομα που τους χρησιμοποιούν δεν εκτίθενται σε μεγάλο βαθμό. Ταυτόχρονα, στο δημόσιο χώρο δημιουργούνται υποπεριοχές θέασης, που μπορούν να χαρακτηριστούν ως τα θεωρεία των δρώμενων που πραγματοποιούνται στο δημόσιο χώρο, λειτουργώντας όπως ακριβώς τα θεωρεία του θεάτρου, που είχαν σκοπό τη διαφοροποίηση των κοινωνικών τάξεων.³³

²⁷ «Ενδιάμεσοι χώροι χρόνοι περιπλανήσεις μηχανισμοί σκέψης», *kompreser*, 2011, τχ.1 σελ.53, ανακτημένο από: <https://kompreser.espiwblogs.net/2011/04/02/endiamesoixwroi/>

²⁸ Πασχάλη, Αθηνά, *Η θεατρικότητα του δημόσιου χώρου. Μελέτη περίπτωσης η παραλία του Βόλου*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Σεπτέμβρης, 2005, σελ.14

²⁹ Στεφάνου, Ιωσήφ, ό. π., σελ.65

³⁰ Μαραβέλη, Παρασκευή, *Μια προσέγγιση της θεατρικότητας του δημόσιου χώρου: ερευνώντας τρία παραδείγματα της σημερινής Βαρκελώνης*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2016, σελ.46

³¹ Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την πόλη οθόνη, στην πόλη σκηνή*, Αθήνα, εκδόσεις Ελληνικά Γραμματεία, 2009, σελ. 286-287

³² Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.40

³³ Πασχάλη, Αθηνά, ό. π., σελ.8

Παράλληλα ο δημόσιος χώρος, λειτουργώντας στις τρεις διαστάσεις, διαμορφώνεται τόσο από την αρχιτεκτονική των κτιρίων που τον περιβάλλουν όσο και από τα τρισδιάστατα στοιχεία του -αστικός εξοπλισμός- όπως τα φωτιστικά, τα καθιστικά, τα γλυπτά και τα δέντρα.³⁴ Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των κτιρίων γύρω από το δημόσιο χώρο, η συνθετική αντιμετώπιση των όψεων διαθέτουν ιδιαίτερη σημασία. Η επεξεργασία τους, κυρίως μέσω της τυπολογίας και του σχεδιασμού των ανοιγμάτων επηρεάζει την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου.³⁵ «Αν ο όρος «θεατρικότητα» αναφέρεται στην δυνατότητα του δημόσιου χώρου να προκαλεί ανταποδοτικά βλέμματα και συναντήσεις, τότε η επεξεργασία των όψεων που αναφέρονται σε αυτόν είναι κρίσιμη».³⁶

Ερευνητικά ερωτήματα

1. Διακρίνεται συσχετισμός ανάμεσα στη θεατρικότητα του δημόσιου χώρου και σε συγκεκριμένες χρήσεις που αυτός προσελκύει και πώς ερμηνεύεται;
2. Με ποιους αστικούς χειρισμούς αποδίδεται η θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο;
3. Αντίστοιχα, με ποιους αρχιτεκτονικούς χειρισμούς αποδίδεται η θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο;
4. Πώς το στοιχείο της ροϊκότητας του δρόμου και του υδάτινου στοιχείου λειτουργεί στην απόδοση θεατρικότητας στο δημόσιο χώρο;

³⁴ Κολιγιάννη Α., Παπασταματάκη Ε., *Το γλυπτό στην πλατεία: το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2008, σελ.1

³⁵ Βοζάνη, Αριόδνη, συνέντευξη για τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό "Color in Architecture" 2017 ανακτημένο από: <https://www.archisearch.gr/interviews/critical-comments-5-ariadni-vozani/>

³⁶ Ο. Π.

02

Ευρήματα

α. Πλατεία Μοναστηρακίου,
Αθήνα

12. Το 1869, στη σημερινή πλατεία Μοναστηρακίου βρίσκονταν τα κελιά του μοναστηριού.

13. Η πλατεία Μοναστηρακίου το 1927-29.

14. Η πλατεία Μοναστηρακίου το 1954

15. Κατά την ανάπλαση της πλατείας (2008).

Σύντομο ιστορικό της πλατείας

Η πλατεία βρίσκεται στο κεντρικότερο σημείο της παλαιάς πόλης της Αθήνας, σε μια περιοχή κατ' εξοχήν εμπορική, απ' την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, ενώ παράλληλα λειτουργούσε και ως συγκοινωνιακός κόμβος. Βρίσκεται δίπλα στη σημαντικότερη αρχαιολογική ζώνη, με την Ακρόπολη στα νότια και δίπλα στην Αρχαία Αγορά, στη βιβλιοθήκη του Αδριανού και στη Ρωμαϊκή Αγορά. Ως πλατεία εμφανίζεται για πρώτη φορά στο σχέδιο της Επιτροπής του 1860,³⁷ ενώ το 1998 πραγματοποιήθηκε ο ευρωπαϊκός αρχιτεκτονικός διαγωνισμός για την διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου, ορίζοντάς την ως δημόσιο χώρο με μεγαλύτερη σαφήνεια.³⁸ Σήμερα, εξακολουθεί να είναι ένας χώρος συνδεδεμένος με το εμπόριο και τη συγκέντρωση των ανθρώπων, καθώς βρίσκεται πολύ κοντά στην εμπορική οδό Ερμού και το παζάρι, διαθέτοντας ταυτόχρονα ισχυρές υπόγειες συγκοινωνίες. Γύρω από την πλατεία υπάρχουν κατάλοιπα του παρελθόντος, ιστορικά κτίρια διαφορετικών περιόδων, αλλά και νεώτερα. Τα βασικότερα από αυτά είναι ο σταθμός του μετρό, το Τζαμί Τζισταράκη και η μικρή βυζαντινή εκκλησία της Παναγίας της Παντάνασσας. Από αυτήν προέρχεται και το όνομα «Μοναστηράκι», καθώς στο παρελθόν λειτουργούσε ως μοναστήρι θηλέων, της οποίας τα κελιά βρίσκονταν στη θέση της σημερινής πλατείας.³⁹

³⁷ Βουλγαράκης, Γεώργιος, συνέντευξη Τύπου Υπουργού Πολιτισμού, «Ανάπλαση Πλατείας Μοναστηρακίου», 2007

³⁸ «Αστικοί κόμβοι», ΔΟΜΕΣ 0909, τχ. 84, 2009 ανακτημένο από:

<http://domesindex.com/buildings/plateia-sto-monastiraki/>

³⁹<https://www.debop.gr/deBlog/buildings-telling-their-story/sidirodromikos-stathmos-monastiraki-arxitektoniki-architecture-athens>

16, 17. Υπαιθριοι μικροπωλητές μπροστά από τον σταθμό του μετρό.

18, 19. Οργανωμένα και μη δρώμενα πραγματοποιούνται στην πλατεία.

Χρήσεις και λειτουργίες

Η πλατεία Μοναστηρακίου, αποτελώντας το σημείο έναρξης της περιήγησης στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, στην υπαίθρια αγορά της πλατείας Αβησσυνίας, αλλά και η γειτνίασή της με την εμπορική οδό Ερμού, φιλοξενεί καθημερινά πλήθος ανθρώπων. Τα γύρω της κτίρια διαθέτουν ποικιλία χρήσεων, καθώς περιλαμβάνουν το σταθμό του ΗΣΑΠ και του μετρό, παράρτημα του μουσείου «Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης» στο παλαιό Τζαμί, την εκκλησία, γραφεία, ξενοδοχείο, εμπορικά καταστήματα, και αρκετούς χώρους εστίασης και αναψυχής. Ειδικά στο ισόγειο των κτιρίων, οι χρήσεις προσκαλούν τους επισκέπτες, ευνοώντας την κοινωνική συναναστροφή.

Αξίζει όμως να αναφερθεί, ότι στην πλατεία καθημερινά πραγματοποιούνται επιτηδευμένα και ανεπιτηδευτα γεγονότα που δημιουργούν νέες χωρικές ποιότητες, οργανώνοντάς την με διαφορετικό τρόπο. Φιλοξενούνται πλανόδιοι μικροπωλητές, καλλιτέχνες και ερασιτέχνες μουσικοί που εμπλουτίζουν τον ελεύθερο χώρο με τη δράσης τους.⁴⁰ Βέβαια, πιο μόνιμο χαρακτήρα έχουν οι πωλητές που βρίσκονται δίπλα στη Βιβλιοθήκη του Αδριανού αλλά και μπροστά από το σταθμό του μετρό. Οι ίδιοι, όντας πρωταγωνιστές των γεγονότων, εκτελούν πράξεις που προκαλούν διάδραση με τους περιπατητές. Στην περίπτωση του πωλητή-αγοραστή σπάει η διχοτομική σχέση ηθοποιού-θεατή, καθώς ο πωλητής καλεί τον αγοραστή να αλληλεπιδράσουν.⁴¹

Τα παραπάνω δρώμενα διαμορφώνουν ένα ασταθές σύστημα στην πλατεία που λειτουργεί με πυκνώσεις και αραιώσεις κινήσεων διάσπαρτες στο χώρο.⁴² Δημιουργούνται πολλαπλές «εστίες-κέντρα δράσης», με αποτέλεσμα το διαχωρισμό του δημόσιου χώρου σε επιμέρους «χώρους-σκηνές».⁴³ Οι κινήσεις που οργανώνονται σε αναφορά με τα γεγονότα, χωροθετούνται στην περιφέρεια τους και είναι αργές, περιπλανητικές και εναλλάσσονται με στάσεις. Από την άλλη πλευρά, εκείνοι που δεν ενδιαφέρονται για αυτά ή βιάζονται, τα προσπερνούν, εκτελώντας γρήγορες και σχεδόν ευθύγραμμες κινήσεις προς την κατεύθυνση που επιθυμούν.

Τέλος, τα δρώμενα που πραγματοποιούνται καθημερινά στην πλατεία έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τη συνηθισμένη συμβατική πραγματικότητα της σύγχρονης πόλης, καθώς προσφέρουν στον περαστικό ένα πεδίο συνάντησης με κάτι που ίσως δεν είχε εξαρχής προβλέψει. Ο ρυθμός και ο χρόνος του θεάματος, αλλά και η συνάντηση με κάτι διαφορετικό, συμβάλλουν στην οικειοποίηση του δημόσιου χώρου και προσφέρουν τη δυνατότητα φυγής από την καθημερινότητα.⁴⁴

⁴⁰ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.55

⁴¹ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.86

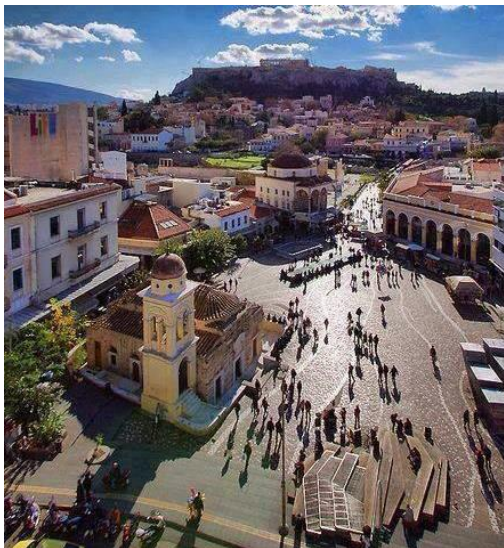
⁴² ό. π., σελ.50

⁴³ ό. π., σελ.82

⁴⁴ «Ενδιάμεσοι χώροι χρόνοι περιπλανήσεις μηχανισμοί σκέψης», kompreser, 2011, τχ.1

20, 21. Τοπογραφικό της πλατείας Μοναστηρακίου - Όρια.

22, 23. Η πλατεία ως ένας ανοιχτός κενός χώρος στον αστικό ιστό που συγκεντρώνει τους επισκέπτες στο κέντρο της.

Γεωμετρία και οπτικές φυγές

Η πλατεία Μοναστηρακίου δεν είναι αποτέλεσμα αστικού σχεδιασμού, καθώς έχει προκύψει από τις διαδοχικές μεταβολές του ιστού της πόλης και αποτελεί μια συμπτωματική τοπική διεύρυνση.⁴⁵ Παρουσιάζει κεντρικότητα, δημιουργώντας έναν προφυλαγμένο χώρο που λειτουργεί σαν μια «θεατρική σκηνή» που επιτρέπει στους θεατές να την αντιληφθούν από διαφορετικές πλευρές και οπτικές γωνίες.⁴⁶ Η πλατεία αποτελεί ένα κομβικό και πολυεπίπεδο σημείο της πόλης, έχοντας πολλαπλές ιδιότητες ως «σταθμός – πέρασμα – πλατεία»,⁴⁷ συνδυάζοντας «τη γραμμική αφήγηση ενός δρόμου με την συγχρονική αφήγηση μιας πλατείας».⁴⁸ Αποτελεί έναν ανοιχτό κενό δημόσιο χώρο μέσα στο πυκνό αστικό ιστό, που η καθημερινή ανθρώπινη δραστηριότητα μετατρέπει σε «πλήρες». Τα κτίρια γύρω από την πλατεία δίνουν την αίσθηση ενός περικλειστού χώρου, σχηματίζοντας συνθήκες παραμονής των επισκεπτών, ενώ η αμφιθεατρική υποβάθμιση στη βόρεια πλευρά της, αποτελεί άλλον έναν αστικό χειρισμό, που αυξάνει την αίσθηση συμμετοχής στα δρώμενα που πραγματοποιούνται στην πλατεία. Αποδυναμώνει την ενοχλητική γεινίαση με την οδό Ερμού, με αποτέλεσμα η πλατεία να εμφανίζεται ως ένας ευδιάκριτος προστατευμένος δημόσιος χώρος -μία «λεκάνη»- ικανή να συγκρατήσει τις δράσεις των ανθρώπων.⁴⁹

Το γεγονός ότι η πλατεία έχει προκύψει από την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης, δημιουργεί πολλαπλές εισόδους και εξόδους σε αυτή. Βρίσκεται σε ένα νευραλγικό σημείο του αστικού ιστού όπου καθημερινά δέχεται μεγάλο αριθμό ροών από τουρίστες, αλλά και από κατοίκους της πόλης που επιθυμούν να επισκεφτούν το σημείο ή χρησιμοποιούν τις συγκοινωνίες. Έτσι παρατηρείται μια διαφορά «ρόλων» όσον αφορά την είσοδο των ανθρώπων στην πλατεία. Οι μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής εισέρχονται από την οδό Ερμού με προορισμό το σταθμό του μετρό, αποφεύγοντας τα πολυσύχναστα από τουρίστες σοκάκια. Αντίθετα, οι επισκέπτες της περιοχής εισέρχονται στην πλατεία από τα στενά δρομάκια, αφού οδηγούνται εκεί μετά από την περιπλάνηση τους στο ιστορικό κέντρο. Το γεγονός ότι η είσοδος του περιπατητή στην πλατεία πραγματοποιείται από χώρους που

⁴⁵ Καζέρος, Ν. «Διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου: Η πλατεία ως κενός χώρος της πόλης... σημειώσεις με ελάχιστη απόσταση, *αρχιτέκτονες*, Αθήνα, 2009, τχ.73-περίοδος Β, σελ.42

⁴⁶ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.55

⁴⁷ «Αστικοί κόμβοι», ΔΟΜΕΣ 0909, τχ. 84, 2009 ανακτημένο από:
<http://domesindex.com/buildings/plateia-sto-monasthraki/>

⁴⁸ Καζέρος, Ν., ό. π., σελ.42

⁴⁹ Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, *public city ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ THESSALONIKI 2011*, έκδοση ΙΑΝΟΣ, Θεσσαλονίκη, 2011, σελ.92

24. Η θέαση της ακρόπολης πλαισιώνεται από το Τζαμί και το σταθμό του μετρό.

25. Η πλατεία δεν διακρίνεται άμεσα από τους περιπατητές των στενών δρόμων.

26. Η θέαση της ακρόπολης από την πλατεία.

δεν έχουν άμεση οπτική επαφή με αυτή, δημιουργεί επιφυλακτικότητα για το αν θα οδηγηθεί στο σωστό μέρος ή ακόμα και έκπληξη, καθώς πολλές φορές δεν είχε σκοπό να καταλήξει σε αυτή.⁵⁰ Έτσι, πριν τη μετάβασή τους από το στενό δρόμο της πόλης στον ελεύθερο δημόσιο χώρο, αυξάνεται το αίσθημα του μυστηρίου και το οπτικό ενδιαφέρον, αφού δεν γνωρίζει τι θα συναντήσει, βιώνοντας ένα «πεδίο εκπλήξεων και απροόπτων».⁵¹

Εκείνοι που εισέρχονται από το βορειοδυτικό τμήμα της πλατείας, δηλαδή από την οδό Ερμού, δεν βιώνουν απρόοπτα καθώς προβάλλεται άμεσα ολόκληρος ο δημόσιος χώρος. Μάλιστα η χωροθέτηση των κτιρίων του σταθμού του μετρό, του Τζαμιού και της εκκλησίας είναι τέτοια που κατευθύνουν το βλέμμα του παρατηρητή προς την Ακρόπολη. Πιο έντονος όμως είναι ο οπτικός άξονας που δημιουργείται από την οδό Άρεως, μεταξύ του σταθμού και του παλαιού Τζαμιού, που πλαισιώνουν τη θέαση της Ακρόπολης, χωρίς διαμεσολαβήσεις. Ο πεζός αντιλαμβάνεται σε πρώτο επίπεδο την πλατεία, σε δεύτερο επίπεδο τα κτίρια της Πλάκας και σε τρίτο την Ακρόπολη που προβάλλεται στο βάθος, προμηνύοντας τον τελικό προορισμό της περιπλάνησης. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν ο πεζός έρχεται από την οδό Άρεως διακρίνει ένα αυστηρό όριο. Έχοντας σε πρώτο πλάνο την πλατεία, σε δεύτερο επίπεδο αντιλαμβάνεται την κίνηση των πεζών και τη ροή των αυτοκινήτων, που λειτουργούν ως ένα μεταβαλλόμενο σκηνικό. Σε τρίτο επίπεδο διακρίνει νεότερα κτίρια μαζί με την προοπτική δύο δρόμων που οδηγούν σε παλαιές γειτονιές της Αθήνας.⁵² Το γεγονός ότι σ' αυτήν την πλευρά δεν υπάρχουν καθαρές οπτικές φυγές, την καθιστά ένα σκληρότερο όριο προς το δημόσιο χώρο. Κατά συνέπεια, το βλέμμα του περιπατητή «εγκλωβίζεται» στην πλατεία, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία στα γεγονότα που πραγματοποιούνται στο δημόσιο χώρο.

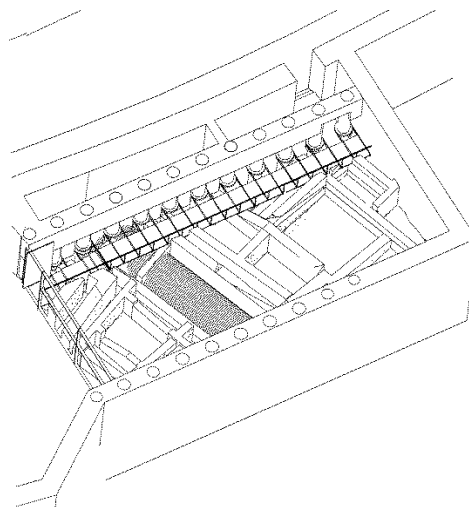
⁵⁰ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.88

⁵¹ Πασχάλη, Αθηνά, ό. π., σελ.14

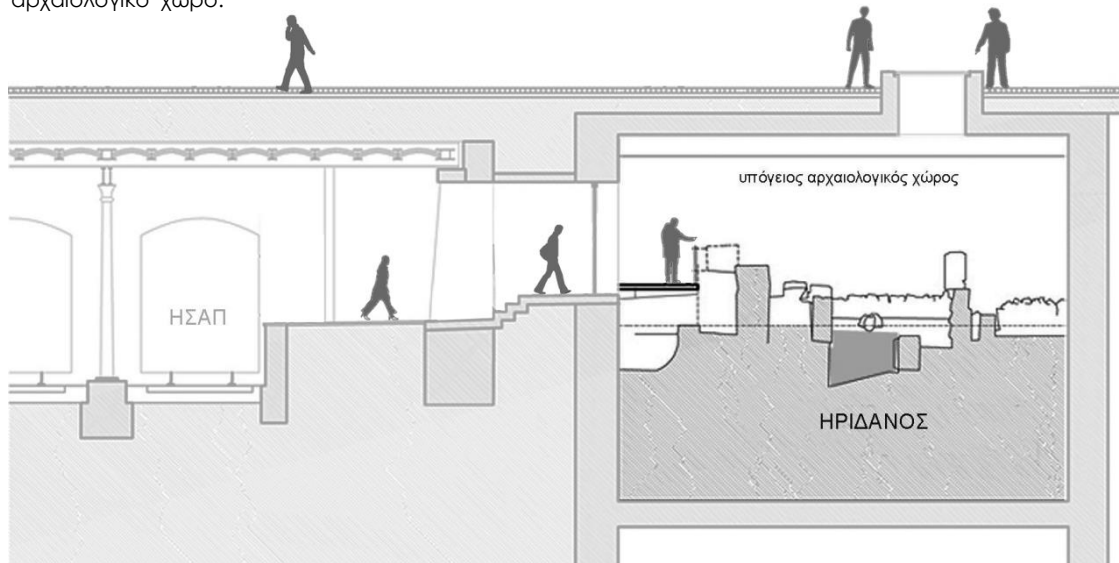
⁵² Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ. 55

27. Η ορθογώνια σχισμή και το άνοιγμα προς τον αρχαιολογικό χώρο.

28. Αξονομετρικό του αρχαιολογικού χώρου.

29. Τομή του σταθμού ΗΣΑΠ και του υπόγειου αρχαιολογικού χώρου.

Άλλο ένα βασικό χαρακτηριστικό της πλατείας Μοναστηρακίου αποτελεί η οριζόντια ανάγνωση της σε επάλληλα επίπεδα (layers),⁵³ που προσκαλούν τους επισκέπτες να ανακαλύψουν την πολυεπίπεδη οργάνωσή της. Το πιο ψηλό επίπεδο είναι εκείνο του δρόμου και του πεζοδρομίου, ενώ η πλατεία εκτείνεται στο αμέσως χαμηλότερο. Εκεί εμφανίζεται μια ειδικά διαμορφωμένη ορθογώνια σχισμή, προστατευμένη από γυάλινη επιφάνεια, που αναδεικνύει τον υπόγειο αρχαιολογικό χώρο στο επίπεδο του μετρό. Ακριβώς δίπλα του βρίσκεται ένα πεντάπλευρο άνοιγμα βάθους 6 μέτρων που καθιστά ορατή την κοίτη του ποταμού Ηριδανού. Η σύνδεση των δύο αρχαιολογικών χώρων διαμορφώνει ένα είδος «αρχαιολογικής τομής», που δίνει στον επισκέπτη μια συνολική εικόνα του μνημείου και αποκτά μια οπτικοακουστική επαφή με τον αρχαίο ποταμό. Ενώ κυλάει εδώ και αιώνες στο ίδιο σημείο κάτω από τα κτίρια της Αθήνας, γίνεται ορατός στο Μοναστηράκι, αποτελώντας σημείο έλξης στη πολύβουη πλατεία του, προσθέτοντας και άλλη ζωντάνια.⁵⁴ Το νερό που κυλάει φέρνει μνήμες από το παρελθόν και υπαινίσσεται ένα μέρος της αρχαιολογίας της περιοχής. Αυτές οι ανασκαφικές ενότητες, που βρίσκονται κάτω από τα μεταγενέστερα στρώματα της πόλης, εμφανίζονται σαν κενά στον ιστό της και σαν νησίδες από όπου διαφαίνεται το παρελθόν.⁵⁵ Στη συνέχεια, ακριβώς στο χαμηλότερο επίπεδο ανάγνωσης της πλατείας βρίσκεται ο στενός περίβολος της εκκλησίας της Παντάνασσας, αναδεικνύοντάς την, ενώ στα υπόγεια επίπεδα βρίσκονται οι σύγχρονες τεχνικές υποδομές, κινήσεις και συνδέσεις.⁵⁶

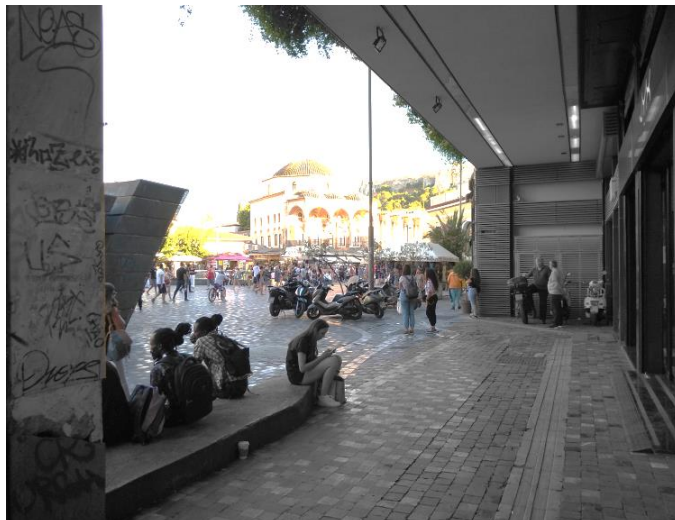
⁵³ «Αστικοί κόμβοι», ΔΟΜΕΣ 0909, τχ. 84, 2009 ανακτημένο από:

<http://domesindex.com/buildings/plateia-sto-monasthraki/>

⁵⁴ Titania Mundis, Διαμόρφωση Πλατείας Μοναστηρακίου, Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε., 2014, ανακτημένο από: <https://slideplayer.gr/slide/2625442/>

⁵⁵ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ. 55

⁵⁶ Καζέρος, Ν., ό. π., σελ.42

30, 31. Η στοά λειτουργεί ως ένας προφυλαγμένος παρασκηνιακός χώρος.

32, 33. Η είσοδος του σταθμού λειτουργεί ως ένας ακόμα παρασκηνιακός χώρος, που χαρακτηρίζεται από αντιθέσεις μεταξύ της στάσης-θέασης και της κίνησης-δράσης.

Συγκρότηση της διαβάθμισης της ιδιωτικότητας και του αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος

Γνώρισμα της πλατείας Μοναστηρακίου αποτελεί η ύπαρξη πολλών διαβαθμίσεων ιδιωτικότητας. Ο βαθμός έκθεσης των ανθρώπων εντείνεται στο κέντρο της πλατείας, ενώ απαλύνεται στα άκρα της. Ο πεζός είτε εξαφανίζεται με άμεσο τρόπο στα στενά σοκάκια είτε πιο σταδιακά όταν απομακρύνεται προς την οδό Ερμού. Ωστόσο, η στοά που εντοπίζεται στο δυτικό τμήμα της πλατείας αποτελεί έναν βασικό παρασκηνιακό χώρο, προσφέροντας ευκαιρίες για συνυπάρξεις και απομονώσεις από επιλογή. Το γεγονός ότι λειτουργεί συνδυαστικά με τις χρήσεις των ισόγειων, τον καθιστά φιλόξενο και μεταβατικό χώρο μεταξύ της πλατείας και των καταστημάτων.⁵⁷ Αποτελεί έναν προστατευμένο χώρο, στον οποίο τα άτομα δεν εκτίθενται σε μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα να μην ευνοείται η διασταύρωση βλεμμάτων μεταξύ των ατόμων των δύο πλευρών.⁵⁸ Ταυτόχρονα, οι άνθρωποι που τον χρησιμοποιούν γίνονται θεατές των δράσεων που πραγματοποιούνται στην πλατεία, στρέφοντας το ενδιαφέρον τους σε αυτές, χωρίς να συμμετέχουν. Όμως, ανά πάσα στιγμή μπορούν να εισχωρήσουν στον κεντρικό χώρο της πλατείας, λαμβάνοντας ενεργητικό ρόλο.

Στην είσοδο του σταθμού του μετρό εντοπίζεται άλλος ένας παρασκηνιακός χώρος, που χαρακτηρίζεται από αντιθέσεις μεταξύ της στάσης-θέασης και της κίνησης-δράσης. Από τη μία, ο χώρος καταλαμβάνεται από άτομα που επιθυμούν κάποιο βαθμό ιδιωτικότητας, ενώ περιμένουν να συναντήσουν κάποιον. Παρ' όλο που δεν βρίσκονται στον κεντρικό χώρο της πλατείας, αποτελούν ενεργά στοιχεία της, θεώμενοι από τα υπόλοιπα άτομα. Όμως διατηρούν πάντα την πιθανότητα εισόδου τους σε αυτήν, χαρακτηριζόμενοι ως «εν αναμονή» δρώντες. Από την άλλη, η είσοδος του σταθμού χρησιμοποιείται και από βιαστικά άτομα, όπως εργαζόμενους, που επιθυμούν να διασχίσουν γρήγορα την πλατεία. Έτσι βγαίνοντας από τον σταθμό εκτελούν γρήγορες, σχεδόν ευθύγραμμες πορείες, χωρίς να αλληλεπιδρούν με τα χρήστες της πλατείας, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν κινούμενα στοιχεία του φόντου.⁵⁹

⁵⁷ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.53

⁵⁸ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.46

⁵⁹ ό. π., σελ.80

34, 35. Οι αναβαθμοί λειτουργούν ως μεταβατικός χώρος μεταξύ της πλατείας και του υπόλοιπου αστικού ιστού.

36. Τα καθιστικά των καταστημάτων έχουν το ρόλο «θεωρείων», από τα οποία παρατηρούνται τα δρώμενα που πραγματοποιούνται στην πλατεία.

37. Ο στενός περίβολος της εκκλησίας λειτουργεί ως ένας πιο εσωστρεφής και απομονωμένος χώρος.

Στο βόρειο όριο της πλατείας, οι αναβαθμοί ορίζουν το «κατώφλι» του δημόσιου χώρου, καθώς αποτελούν την αρχή και το τέλος του. Δίνουν τη δυνατότητα στάσης, αλλά και μετάβασης από τον έναν χώρο στον άλλον. Το πεζοδρόμιο λειτουργεί ως μια οπτική συνέχεια της πλατείας, αλλά λόγω της υψομετρικής διαφοράς του, εντείνει την έκθεση των ατόμων που κινούνται εκεί. Χρησιμοποιείται από «εν αναμονή» δρώντες που μετεωρίζονται ανάμεσα στη δράση και τη θέαση.⁶⁰ Ο διερχόμενος από την οδό Ερμού, έχει τη δυνατότητα να επιλέξει αν θα εισέλθει στην πλατεία ως ενεργός συμμετέχων ή θα συνεχίσει την πορεία του στο πεζοδρόμιο. Στην δεύτερη περίπτωση, διασχίζει την πλατεία πλευρικά, έχοντας οπτική επαφή μ' αυτήν, αλλά και αποτελώντας ορατό στοιχείο από τα υπόλοιπα άτομα.⁶¹

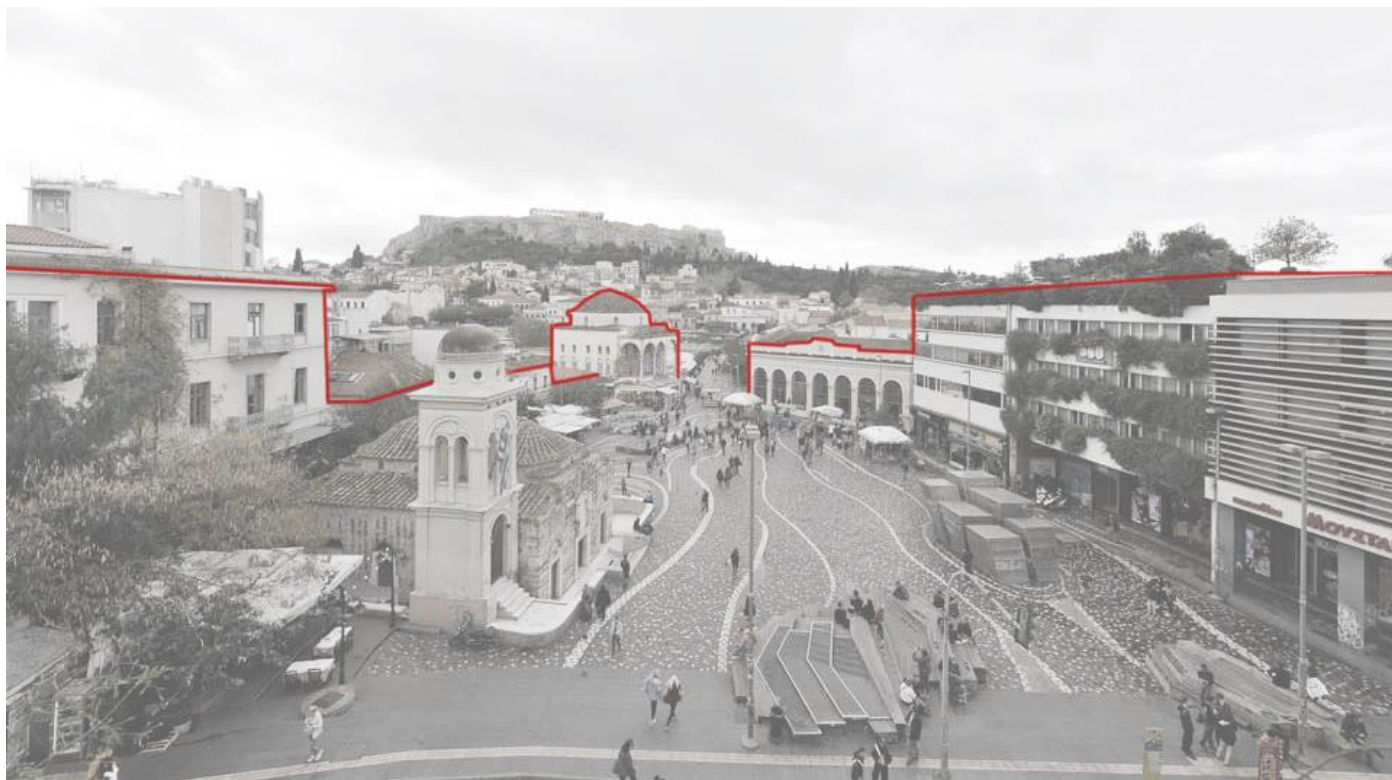
Ένας ακόμα παρασκηνιακός χώρος στην πλατεία, αλλά πιο εσωστρεφής, είναι εκείνος που βρίσκεται περιμετρικά της εκκλησίας και στην ίδια στάθμη μ' αυτήν. Παράγεται ένας στενός χώρος, όπου τα άτομα τον επισκέπτονται, επιδιώκοντας στιγμές απομόνωσης. Χαρακτηρίζεται από εσωστρέφεια γιατί εκείνοι που τον χρησιμοποιούν δεν βρίσκονται σε κοινή θέα, καθώς το συγκεκριμένο τμήμα είναι υποβαθμισμένο σε σχέση με την πλατεία. Ταυτόχρονα, τα υπόλοιπα άτομα σέβονται την κατά περιόδους κατάληψη του και δεν διαρρηγνύουν τα όριά του.⁶²

Τέλος, τα καθιστικά που διαμορφώνουν τα καταστήματα εστίασης, στο ανατολικό τμήμα, είναι χώροι που μπορούν να χαρακτηριστούν ως «θεωρεία», από τα οποία παρακολουθούνται τα γεγονότα που εκτυλίσσονται στην πλατεία. Όντας χώροι ενταγμένοι στο δημόσιο χώρο, χωρίς αυστηρά όρια, ευνοούν την αλληλεπίδραση και την ανταπόδοση βλεμμάτων μεταξύ των διερχομένων και των καθούμενων. Όμως τα άτομα που χρησιμοποιούν αυτούς τους χώρους ανά πάσα στιγμή μπορούν να μετατραπούν σε ενεργά στοιχεία, όντας κι αυτοί «εν αναμονή» δρώντες του δημόσιου χώρου.

⁶⁰ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.78

⁶¹ ό. π., σελ. 58

⁶² ό. π., σελ. 56

38. Συνολική άποψη της κλίμακα των γύρω κτιρίων.

39. Συνολική άποψη των όψεων των γύρω κτιρίων.

Όσον αφορά το αρχιτεκτονικό περιβάλλον, η κλίμακα των κτιρίων που οριοθετούν την πλατεία, στην νοτιοανατολική πλευρά είναι μικρή. Το ύψος αυτών των κτιρίων ισορροπεί με τις αναλογίες του ανοίγματος προς την οδό Ερμού, με αποτέλεσμα οι προσόψεις τους να γίνονται ορατές στο σύνολό τους. Αντίθετα, στη βορειοδυτική πλευρά, η κλίμακα μεγαλώνει, καθώς τα κτίρια γίνονται πολυώροφα, δίνοντας έτσι την αίσθηση ενός πιο αυστηρού ορίου. Από την άλλη, η χρωματική εντύπωση που μένει στο περιπατητή αποτυπώνεται στις αποχρώσεις της ώχρας και του μπεζ των πετρωμάτων της εκκλησίας, της βιβλιοθήκης του Αδριανού, του Τζαμιού Τζισταράκι και του σταθμού του μετρό.⁶³ Τα χρώματα των υπόλοιπων κτιρίων κυμαίνονται σε αποχρώσεις του γκρι και του λευκού, λειτουργώντας ως ένα άτονο «σκηνικό» που αναδεικνύει και τονίζει ακόμα παραπάνω το πολύχρωμο δάπεδο της πλατείας.

Σχετικά με την ποιότητα των όψεων των γύρω κτιρίων της πλατείας, οι διαυγείς όψεις των χώρων εστίασης, του σταθμού και κάποιων εμπορικών καταστημάτων επιτρέπουν την οπτική πρόσβαση στους διερχομένους του δημόσιου χώρου και ευνοούν τη συνεχή συνδιαλλαγή και ανταλλαγή ρόλων μεταξύ των δύο πλευρών. Στους ορόφους των κτιρίων, στη βορειοδυτική πλευρά της πλατείας, έχοντας μεγάλα ανοίγματα στις όψεις τους, το κενό υπερτερεί από το πλήρες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποτελούν οθόνες προβολής του εσωτερικού τους, αναπτύσσοντας έναν «οπτικό διάλογο» μεταξύ των χρηστών του ιδιωτικού και δημόσιου χώρου.

⁶³ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.7

40, 41. Η διάταξη των ψηφίδων του πολύχρωμου λιθόστρωτου δαπέδου δημιουργούν ροές που οδηγούν προς την Ακρόπολη.

42, 43, 44. Τα ξύλινα καθιστικά και η διαμόρφωση της ορθογωνικής σχισμής συμβάλλουν στην παραμονή των επισκεπτών.

Αστικός εξοπλισμός

Η πλατεία Μοναστηρακίου, καλύπτεται από ένα πολύχρωμο λιθόστρωτο δάπεδο που αντανακλά την πολυμορφία της περιοχής, αλλά και αποτυπώνει τη συνύπαρξη πολλών διαφορετικών κουλτούρων. Αποτελείται από διάφορα πετρώματα και μάρμαρα –ψηφίδες ενός πολύχρωμου μωσαϊκού- και γίνεται ο συνδετικός ιστός ενός ετερογενούς συνόλου. Λειτουργεί ως ένα «χαλί», που καλύπτει ολόκληρη την πλατεία και συνεχίζει προς την οδό Άρεως, με σαφή αναφορά στη μεσογειακότητα. Οι ψηφίδες διατάσσονται σε οφιοειδείς ζώνες, αποτυπώνοντας μια ροή, όπως η κίνηση του βρόχινου νερού προς το νοητό άξονα του ποταμού Ηριδανού. Υπαινίσσεται την τοπογραφία της περιοχής, τη ροή του ανθρώπινου πλήθους και οδηγεί το βλέμμα προς την Ακρόπολη, υπογραμμίζοντας τη σημαντική σχέση με τη νοητή προέκταση του άξονα της οδού Αθηνάς.⁶⁴

Όσον αφορά τα τρισδιάστατα στοιχεία της πλατείας, διακρίνονται γλυπτικές μεταλλικές και ξύλινες κατασκευές που λειτουργούν ως πολυεπίπεδα καθιστικά και φωτιστικά στο χώρο. Ο αστικός εξοπλισμός έχει ως υπόβαθρο τις ήδη υπάρχουσες μεταλλικές απολήξεις του μετρό, για τις οποίες δεν υπήρχε καμία δυνατότητα εξαφάνισής τους λόγω αυστηρών λειτουργικών και κατασκευαστικών κανονισμών. Έτσι μετατράπηκαν σε πολυλειτουργικά συμπλέγματα, αυτόνομες γλυπτικές κατασκευές που έχουν στόχο την παραμονή των ανθρώπων στην πλατεία. Με αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται το μεγάλο μέγεθός τους αλλά και η «πυχαιότητα» της τοποθέτησής τους.⁶⁵ Επίσης, το πεζούλι που βρίσκεται περιμετρικά από το εκκλησάκι μαζί με την εξέδρα της ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου που προστέθηκαν κατά τον σχεδιασμό της πλατείας, διαμορφώνουν χώρους στάσης, προσφέροντας θεάσεις από διαφορετικές οπτικές γωνίες της πλατείας.

⁶⁴ Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, *public city ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ THESSALONIKI 2011*, εκδόσεις ΙΑΝΟΣ, Θεσσαλονίκη, 2011, σελ.92

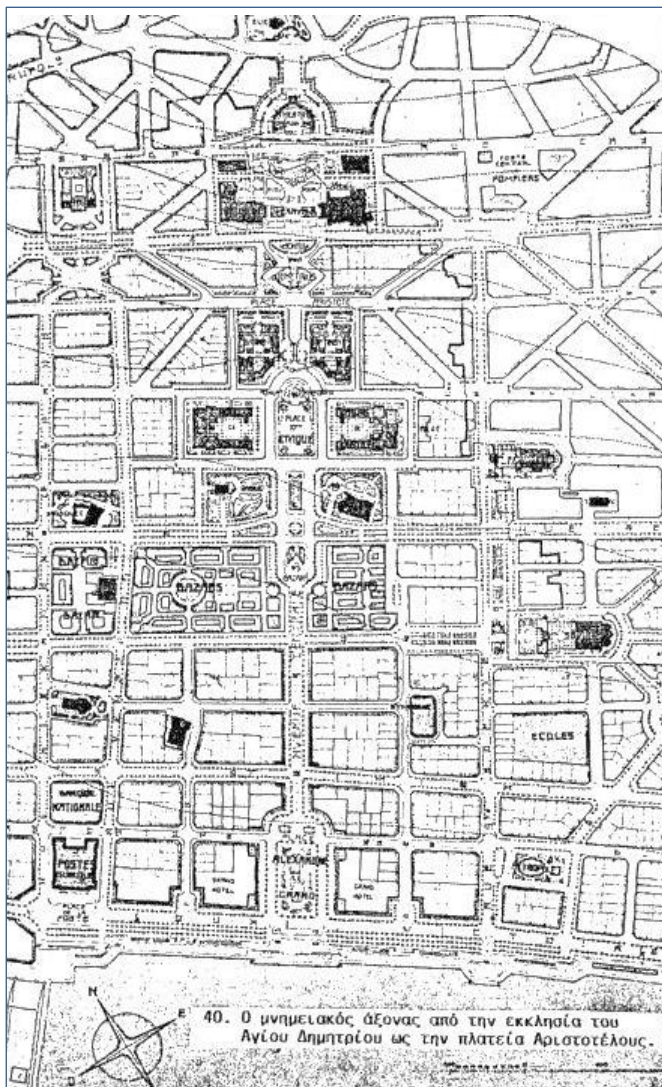
⁶⁵ ό. π., σελ.94

02

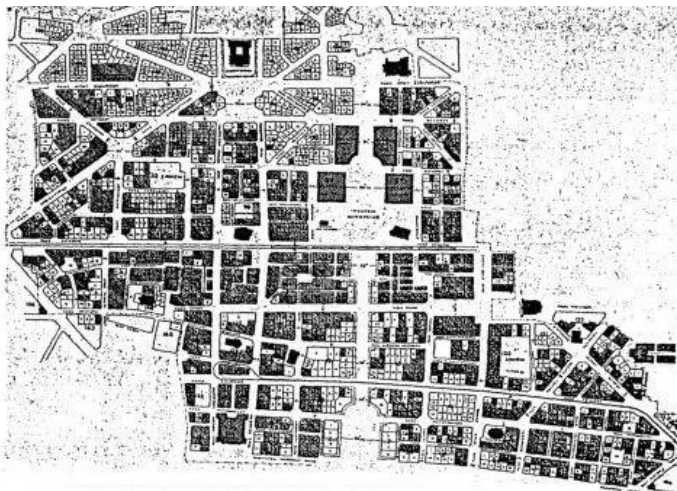
Ευρήματα

β. Πλατεία Αριστοτέλους,
Θεσσαλονίκη

46. Ο μνημειακός άξονας από την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου μέχρι την πλατεία Αριστοτέλους, το 1920.

47. Με γκριζο χρώμα αποκαλύπτονται οι οικοδομές της περικαυτής ζώνης, το 1929.

48. Η πλατεία Αριστοτέλους μέσα στη δεκαετία του 1950, πριν ανεγερθεί το ξενοδοχείο «Electra Palace».

Σύντομο ιστορικό της πλατείας

Η πλατεία Αριστοτέλους αποτελεί ένα δημόσιο χώρο μεγάλης έκτασης που βρίσκεται στο πιο κεντρικό σημείο της Θεσσαλονίκης και η ιστορική της σπουδαιότητα απορρέει από την ένταξή της στον ομώνυμο άξονα.⁶⁶ Η πλατεία σχεδιάστηκε στο πλαίσιο μιας «εκ βάθρων» πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής αναμόρφωσης της πόλης, καθώς το 1917 εκδηλώθηκε μία μεγάλη πυρκαγιά στο ιστορικό της πυρήνα, καταστρέφοντάς τον.⁶⁷ Η ανοικοδόμηση της πόλης ανατέθηκε στη «Διεθνή Επιτροπή Νέου Σχεδίου Θεσσαλονίκης», της οποίας επικεφαλής ήταν ο Γάλλος αρχιτέκτονας Ερνέστ Εμπράρ.^{68,69} Κεντρικό χειρισμό κατά τον ανασχεδιασμό της, αποτέλεσε η οδός Αριστοτέλους, η οποία θα συνέδεε δύο μεγάλες πλατείες: την Πλατεία Δικαστηρίων, όπου δεν τελεσφόρησε διότι ανακαλύφθηκε η αρχαία αγορά, και την παραθαλάσσια πλατεία Αριστοτέλους, που σχεδιάστηκε για να γίνει κέντρο αναψυχής. Ο γραμμικός άξονας που καταλήγει στην εμβληματική πλατεία Αριστοτέλους, θεωρήθηκε ως η πρώτη εφαρμογή μεγάλης κλίμακας της ευρωπαϊκής πολεοδομίας του 20ου αιώνα.⁷⁰ Κύρια χαρακτηριστικά της αποτέλεσαν η υιοθέτηση ενός γεωμετρικού συστήματος, η δημιουργία μνημειακών συνόλων και προοπτικών και η υιοθέτηση αρχών ενιαίας τυπολογικής και μορφολογικής σύνθεσης.⁷¹ Το 1997, όταν η Θεσσαλονίκη αναδείχθηκε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, η λεωφόρος πεζοδρομήθηκε και πλακοστρώθηκε με νέα υλικά.⁷²

⁶⁶ <http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=9>

⁶⁷ Ζαφείρης, Χρίστος, *ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1960*, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1994, σελ. 56

⁶⁸ Ernest Hébrard (1875-1933): Γάλλος αρχιτέκτονας και πολεοδόμος της σχολής Καλών Τεχνών του Παρισιού. (<https://el.wikipedia.org>)

⁶⁹ Κολώνας, Βασίλης Σ., *Θεσσαλονίκη 1912-2012: η αρχιτεκτονική μιας εκατονταετίας*, εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.20

⁷⁰ «Η ΝΕΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΜΠΡΑΡ», *Τεχνογράφημα*, ΤΕΕ/ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 2013, τχ. 455, σελ.4, ανακτημένο από: http://portal.tee.gr/portal/page/portal/tee/km/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAPHMA_2013/TEXNOGRAPHMA_455/TEXNO%20455%204_6_22.pdf

⁷¹ ό. π., σελ.5

⁷² Ανανιάδου-Τζημοπούλου Μαρία, Καραδήμου-Γερολύμπου Αλεξάνδρα, *Πλατείες της Ευρώπης – Πλατείες για την Ευρώπη*, εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ.157

49, 50, 51, 52. Οργανωμένα και μη δρώμενα στην πλατεία Αριστοτέλους.

Χρήσεις και λειτουργίες

Η πλατεία Αριστοτέλους πρόκειται για ένα χώρο που ανταποκρίνεται σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων, γεγονός που συνδέεται όχι μόνο με την κλίμακα της, αλλά και με την πληθώρα χρήσεων που φιλοξενούν τα γύρω κτίρια. Η ύπαρξη των παραδοσιακών εμπορικών αγορών, αλλά και των μεγάλων εμπορικών καταστημάτων σε πολύ κοντινή απόσταση, συμβάλλει στην μεγάλη επισκεψιμότητα της πλατείας. Στα κτίρια, που βρίσκονται περιμετρικά από τον δημόσιο χώρο, στεγάζονται ραδιοφωνικοί σταθμοί, δημόσιες υπηρεσίες, εμπορικά καταστήματα, και πολλά μαγαζιά εστίασης και αναψυχής.⁷³ Στο βόρειο τμήμα της πλατείας κυριαρχούν δύο εντυπωσιακά γωνιακά κτίρια, το «Ολύμπιον», που μεταξύ άλλων στεγάζει την έδρα του Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, και το ξενοδοχείο «Ηλέκτρα».⁷⁴ Ο εμπορικός χαρακτήρας των ισογείων, με την έκθεση των προϊόντων τους, αλλά και η συγκέντρωση του κόσμου στους χώρους αναψυχής, δίνουν ζωντάνια στην αντίληψη που αποκομίζει ο περπατητής. Ταυτόχρονα, όμως, η πλατεία αποτελεί τόπο συνάντησης, περιπάτου και αναψυχής για τους κατοίκους και τους επισκέπτες της πόλης,⁷⁵ έχοντας μια συνεχόμενη ροή και κίνηση περιπατητών. Παρατηρούνται επισκέπτες που περιπλανιούνται με αργό ρυθμό, αλλά και πιο βιαστικοί περιπατητές, που εκτελούν πιο γρήγορες κινήσεις.

Η σημασία της πλατείας στη Θεσσαλονίκη, πηγάζει από την ταύτιση της με τον μεγαλύτερο ενιαίο υπαίθριο χώρο στο κέντρο της πόλης, που λειτουργεί όχι μόνο ως βασική περιοχή περιπάτου και αναψυχής των πολιτών, αλλά και ως σημείο φιλοξενίας πλήθους εκδηλώσεων σε όλη τη διάρκεια του έτους.⁷⁶ Πολλές φορές η πλατεία δέχεται πρόσθετες κατασκευές, οι οποίες αλλάζουν παροδικά την εικόνα της.⁷⁷ Στήνονται πλατφόρμες για τη διοργάνωση πολλών κοινωνικών και πολιτιστικών

⁷³ <https://www.thessalonikiartsandculture.gr/thessaloniki/afieromata/plateia-aristotelous-pio-gnosti-plateia-tis-thessalonikis/>

⁷⁴ Από το 1960 φιλοξενούταν το Φεστιβάλ Κινηματογράφου δίνοντας λάμψη στη πόλη, καθώς για το διάστημα που διαρκούσε η πόλη πλημμύριζε από πρωταγωνιστές του κινηματογράφου, ανθρώπους της Τέχνης και των Γραμμάτων αλλά και πολλά κοσμικά καλέσματα. το Ολύμπιον που χτίστηκε στο τέλος της δεκαετίας του 1950 και μεταξύ άλλων στεγάζει την έδρα του Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, καθώς και το ξενοδοχείο "Ηλέκτρα" που χτίστηκε την δεκαετία του 1960 από τον αρχιτέκτονα Ζακ Μοσε. (<http://www.mixanitouxronou.gr/pios-thimate-tin-platia-aristotelous-otan-itan-dromos-me-aftokinita-ke-kikloforiako-pios-empnefstike-tis-perifimes-kamares-stis-prosopsis-ton-ktirion-tis-foto/>)

⁷⁵ <https://www.thecaravan.gr/πλατεία-αριστοτέλους/>

⁷⁶ <http://www.monumenta.org/article.php?IssueID=2&lang=gr&CategoryID=3&ArticleID=9>

⁷⁷ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.37

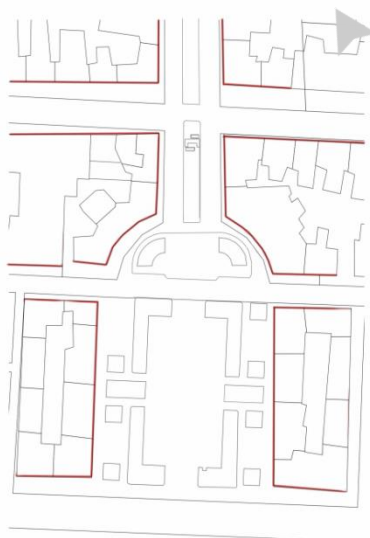

53, 54, 55, 56. Οργανωμένα δρώμενα στην πλατεία Αριστοτέλους.

εκδηλώσεως, όπως συναυλίες, φεστιβάλ, παιδικά παιχνίδια κ.α.⁷⁸ Η προσθήκη των εφήμερων κατασκευών δημιουργεί «αστικά σενάρια» στο χώρο μέσω του διαφορετικού τρόπου οργάνωσης του και υποστηρίζει προσωρινές νέες καταστάσεις που προσκαλούν νέους χρήστες. Οι κατασκευές τοποθετούνται είτε στη μέση της πλατείας, με το κοινό να οργανώνεται περιμετρικά ή μπροστά του, οριοθετώντας κινήσεις εκατέρωθεν για τους πιο βιαστικούς και αδιάφορους χρήστες, είτε διάσπαρτες στο χώρο, δημιουργώντας πολλαπλά κέντρα δράσης, σε μικρότερους πυρήνες με τις κινήσεις να πραγματοποιούνται ενδιάμεσα τους. Αυτές οι νέες χωρικές ποιότητες που διαμορφώνονται από τα δρώμενα, αναζωογονούν την πλατεία, την επαναπροσδιορίζουν και αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο επισκέπτης την αντιλαμβάνεται.⁷⁹

⁷⁸ <https://frapress.gr/2015/07/platia-aristotelous-i-istoria-mias-platias-pou-pote-den-kimate/>

⁷⁹ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π.,σελ.35

57, 58. Τοπογραφικό της πλατείας Αριστοτέλους - Όρια

59, 60. Ο ευθύς πεζόδρομος καταλήγει στην πλατεία με ένα ορθογωνικό σχήμα, με ημικυκλική διαμόρφωση στη βόρεια πλευρά του.

61. Η θέαση της πλατείας από τους κάθετους δρόμους.

62, 63. Ο δρόμος λειτουργεί ως μεταβαλλόμενο σκηνικό στην πλατεία.

Γεωμετρία και οπτικές φυγές

Το χαρακτηριστικό στοιχείο της πλατείας Αριστοτέλους είναι το σαφές περίγραμμα της, καθώς η συμμετρία και η καλά οργανωμένη συγκρότηση των κτιρίων που την περιβάλλουν αποτελούν ένα αυστηρό όριο. Παρουσιάζει κεντρικότητα και διαθέτει μεγάλες διαστάσεις, δημιουργώντας την αίσθηση ενός υπαίθριου κλειστού «δωματίου» που είναι έτοιμο να δεχτεί την καθημερινή ζωή των πολιτών. Ο ευθύς πεζόδρομος καταλήγει στην πλατεία με ένα ορθογωνικό σχήμα, με ημικυκλική διαμόρφωση στη βόρεια πλευρά του ορθογωνίου, δημιουργώντας μια ομαλή μετάβαση στον ανοιχτό χώρο.⁸⁰ Όσο ο περιπατητής βρίσκεται στο στενό τμήμα του δημοσίου χώρου, οι σκηνές εναλλάσσονται γρήγορα και γραμμικά, δημιουργώντας νέες καταστάσεις, οι οποίες λόγω της «τυχειότητάς» τους δεν ταιριάζουν και δεν επαναλαμβάνονται.⁸¹ Στη συνέχεια, με την είσοδο του πεζού στην πλατεία, η κίνηση διαχέεται και παύει να είναι γραμμική, μετατρέποντας την περιπατητική εμπειρία της διαδρομής σε εμπειρία του ανοιχτού χώρου.⁸² Το άτομο από την προκαθορισμένη κίνηση της στενής πορείας καταλήγει σε έναν χώρο που οι κινήσεις είναι ελεύθερες και απρόβλεπτες. Αυτή η μετάβαση από τη σταθερότητα στην αστάθεια σχηματίζει μια αντίθεση μεταξύ των δύο χώρων, προσδίδοντας στην πλατεία δυναμικότητα.⁸³

Όσον αφορά την πρόσβαση στο δημόσιο χώρο της Αριστοτέλους, αυτή πραγματοποιείται από σαφείς και ξεκάθαρες εισόδους, μιας και εντάσσεται στα πλαίσια του ορθοκανονικού συστήματος που κυριαρχεί στο κέντρο της Θεσσαλονίκης. Οι κάθετοι δρόμοι που τέμνουν την πλατεία Αριστοτέλους και τον πεζόδρομο διαχωρίζουν τον δημόσιο χώρο σε επιμέρους τμήματα και διασπούν σε ένα βαθμό τη μνημειακότητά τους. Ο πεζός που κινείται στον ευθύγραμμο άξονα, παρ' όλο που χωρικά δεν βιώνει απρόοπτα και εκπλήξεις, οι δρόμοι λειτουργούν ως ένα μεταβαλλόμενο σκηνικό, δίνοντας ενδιαφέρον στην αυστηρότητα και την επανάληψη που διαθέτει ο χώρος. Οι άνθρωποι εξακολουθούν να αντιλαμβάνονται το δημόσιο χώρο ως ενιαίο, χωρίς να τους περιορίζει οπτικά η κυκλοφορία των αυτοκινήτων.⁸⁴ Από την άλλη πλευρά, ο περαστικός που εισέρχεται από τις κάθετες οδούς, αντιλαμβάνεται ένα τμήμα του δημόσιου χώρου, το οποίο προβάλλεται στο βάθος των κτιρίων. Το μόνο που μπορεί να τον ξαφνιάσει είναι η μνημειακότητα και το μεγάλο μέγεθος της πλατείας, τα οποία δεν γίνονται άμεσα αντιληπτά.

⁸⁰ Κολώνας, Βασίλης Σ., ό. π., σελ.20

⁸¹ Πασχάλη, Αθηνά, ό. π., σελ. 15-16

⁸² Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.70

⁸³ ό. π., σελ.50

⁸⁴ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.51

64, 65, 66. Η θέαση της θάλασσας και του παραλιακού μετώπου πλαισιώνεται μέσα από τη στοά.

67. Η θέαση της θάλασσας πλαισιώνεται από τα γύρω κτίρια.

68. Η συμμετρία του δημόσιου χώρου εντείνει την οπτική φυγή κατά μήκος ενός νοητού άξονα.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του δημοσίου χώρου αποτελεί η ύπαρξη ενός χωρικού συστήματος, το οποίο εντείνει την προοπτική και κατευθύνει τις οπτικές φυγές κατά μήκος ενός νοητού άξονα. Ειδικά χάρη στον προσεγγμένο προσανατολισμό του, προσφέρει στον περιπατητή την ευκαιρία να ατενίσει, από τη νότια πλευρά τον Θερμαϊκό κόλπο και από τη βόρεια το δάσος του Σέιχ Σου και την Άνω Πόλη. Ο αστικός σχεδιασμός του αποσκοπεί στο να καθοδηγήσει τις θεάσεις και τις κινήσεις μέσω της οπτικής φυγής που δημιουργεί η προοπτική του χώρου. Αυτή πραγματοποιείται τόσο σε πολεοδομικό επίπεδο, με τα κτίρια να είναι αυστηρά τοποθετημένα σε ευθεία γραμμή, όσο και σε επίπεδο αρχιτεκτονικής μορφολογίας με την κοινή τυπολογία των γύρω κτιρίων.⁸⁵ Η χωροθέτηση των κτισμένων όγκων και η μικρή κατηφορική κλίση κατευθύνουν το βλέμμα του περιπατητή στη θέαση του παραλιακού μέτωπου και της θάλασσας. Ο περιπατητής δεν βιώνει απρόοπτα γεγονότα, αλλά αντιλαμβάνεται δύο στοιχεία, την υπάρχουσα θέα, που διαμορφώνεται από τα κτίρια που τον περιβάλλουν και την κίνηση των ανθρώπων, αλλά και την θέαση του υδάτινου στοιχείου που προβάλλεται στο βάθος. Έτσι δημιουργείται μια αντιπαραβολή και σύγκριση αυτού που τίθεται σε πρώτο πλάνο με το τελικό πλάνο της θέασης. Συνδέονται δύο αντιδιαμετρικά σημεία μιας ευθείας και θέτονται σε μια συνεχή διαδικασία συνδιαλλαγής.⁸⁶ Ταυτόχρονα, το άτομο διασχίζοντας το δημόσιο χώρο, διακρίνει τις οπτικές φυγές των κάθετων δρόμων που προσφέρουν φως στη βασική διαδρομή, ενώ ταυτόχρονα, διαθέτουν προοπτικό βάθος.⁸⁷

Από την άλλη πλευρά, σημαντικό κομμάτι της εντύπωσης που αφήνει ο χώρος στον περιπατητή, αποτελούν οι στοές κατά μήκος όλου του δημόσιου χώρου, οι οποίες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την περιπατητική εμπειρία του.⁸⁸ Οι κινούμενοι μέσα στη στοά, παρατηρούν ένα επαναλαμβανόμενο πλαίσιο που δημιουργείται από τη τοξοστοιχία, δίνοντας διαδοχικές, προοπτικές εικόνες. Το ενδιαφέρον εστιάζεται σε ό,τι εμπεριέχεται και οριοθετείται εντός της στοάς, μετατρέποντάς το σε αντικείμενο-στόχο. Οι στοές που διαμορφώνονται περιμετρικά της πλατείας θέτουν ως τελικό στόχο το παραλιακό μέτωπο και τη θάλασσα, έχοντας όμως ως πρώτο πλάνο την κίνηση των ανθρώπων εντός της στοάς. Έτσι ενώ στο βάθος πλαισιώνεται το τελευταίο χωρικό πανώ, την ίδια στιγμή προβάλλεται μπροστά του η δράση των ανθρώπων. Το γεγονός αυτό, ξεκινά μια διαδικασία σύγκρισης, που θέτει ετερόκλητες θεάσεις στο ίδιο πλάνο.⁸⁹

⁸⁵ Γεντίμη, Μελπομένη, Λισαβόνα: χωρικές εκφράσεις της θεατρικότητας_ τόπος σκηνή, ΕΜΠ, Αθήνα, 2008, σελ. 20

⁸⁶ ό. π., σελ. 22

⁸⁷ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.52

⁸⁸ ό. π., σελ.48

⁸⁹ Γεντίμη, Μελπομένη, ό. π., σελ. 24

69, Η τοξοστοιχία πλαισιώνει τις κινήσεις των περπατητών.

70. Η τοξοστοιχία ως «σκηνογραφικό» στοιχείο της πλατείας.

71. Τα πεζοδρόμια των κάθετων δρόμων λειτουργούν ως μεταβατικοί χώροι μεταξύ του δημοσίου χώρου και του υπόλοιπου ιστού της πόλης.

Συγκρότηση της διαβάθμισης της ιδιωτικότητας και του αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος

Το γεγονός ότι ο δημόσιος χώρος της Αριστοτέλους δεν έχει έντονες και μεγάλες υψομετρικές διαφορές, έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα που την διασχίζουν να βρίσκονται συνέχεια σε αστική έκθεση, αποτελώντας ακόμα και οι δράσεις των θεατών μέρος του ίδιου «έργου». Η έκθεση εντείνεται στο κέντρο της πλατείας, καθώς όλα τα άτομα προβάλλονται στον ίδιο βαθμό, ενώ απαλύνεται όταν ο πεζός απομακρύνεται σταδιακά μέσω των δρόμων.⁹⁰ Παρ' όλα αυτά, μέσα στο δημόσιο χώρο διαμορφώνονται υποπεριοχές, στις οποίες η έκθεση δεν είναι τόσο έντονη και οι άνθρωποι που τις χρησιμοποιούν δεν εκτίθενται σε μεγάλο βαθμό.

Σε όλο το δημόσιο χώρο της Αριστοτέλους, κάτω από τις στοές εντοπίζεται ο βασικότερος παρασκηνιακός χώρος. Η χρήση της στοάς, κατά μήκος όλου του χώρου, δημιουργεί μία ζώνη, παράλληλη με την κύρια πορεία, διαμορφώνοντας δύο επίπεδα κινήσεων. Παρατηρείται η εξωτερική γρήγορη κίνηση των πεζών στον πεζόδρομο και στη πλατεία και η εσωτερική, πιο προφυλαγμένη και αργή κίνηση στις στοές. Αποτελεί το «κατώφλι» μεταξύ του δημόσιου χώρου της πλατείας και του ιδιωτικού χώρου των καταστημάτων, καθώς σχετίζεται άμεσα με τις λειτουργίες του ισογείου των κτιρίων.⁹¹ Μαζί με τους χώρους εστίασης και τα εμπορικά καταστήματα, παράγεται ένας φιλόξενος χώρος που προσφέρει ευκαιρίες για συναντήσεις ή απομονώσεις. Όντας ένας μεταβατικός χώρος, αναπτύσσονται διαφορετικές ποιότητες δράσεων, άλλες δυναμικές και άλλες στατικές που εναλλάσσονται και αλληλεπιδρούν.⁹² Δίπλα στις βιτρίνες των καταστημάτων, συνήθως, παρατηρούνται περιπλανητικές κινήσεις που σχετίζονται με τις χρήσεις των κτιρίων. Αντίθετα, πιο βιαστικές κινήσεις, γίνονται αντιληπτές, από εκείνους που δεν ενδιαφέρονται για αυτές, αλλά επιθυμούν κάποιο βαθμό ιδιωτικότητας κατά τη διέλευσή τους στο δημόσιο χώρο. Η χρήση της κιονοστοιχίας φιλτράρει τη διαπερατότητα των βλεμμάτων μεταξύ των περιπατητών των δύο πλευρών, δημιουργώντας έναν πιο προστατευμένο χώρο. Ταυτόχρονα, οι κινούμενοι στη στοά, αποτελούν ένα μεταβαλλόμενο σκηνικό και φόντο για τη δράση των ατόμων που πραγματοποιείται έξω απ' αυτήν, χωρίς να τη διακόπτει. Διατηρείται, όμως, πάντα η πιθανότητα εισόδου ενός ατόμου από τον κύριο δημόσιο χώρο στη στοά, αλλά και εξόδου από αυτήν. Η προβολή τους στη στοά τονίζεται ακόμα παραπάνω από το «σκηνογραφικό στοιχείο» της κιονοστοιχίας, η οποία πλαισιώνει τις κινήσεις και τις στάσεις τους.

⁹⁰ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.74

⁹¹ Βούζα, Αλεξάνδρα, ό.π., σελ.50

⁹² Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.70

72. Η προοπτική εντείνεται από την αρχιτεκτονική των γύρω κτιρίων.

73. Ανάπτυγμα όψης του κτιρίου ΟΛΥΜΠΙΟΝ.

74. Σχέδια όψεων του διατάγματος του 1923 για την οδό Αριστοτέλους.

75. Συνολική άποψη των όψεων του κτιριακού συγκροτήματος.

Κάποιοι επιπλέον χώροι, που λειτουργούν ως «κατώφλια» της πλατείας με την υπόλοιπη πόλη αποτελούν τα πεζοδρόμια των κάθετων δρόμων που την τέμνουν. Ο πεζός, βρισκόμενος σ' αυτόν τον ενδιάμεσο χώρο, μετεωρίζεται μεταξύ της δράσης και της θέασης, χαρακτηριζόμενος ως «εν αναμονή» δρών. Του δίνεται η επιλογή να εισέλθει στο δημόσιο χώρο και να πάρει μέρος στα δρώμενα που πραγματοποιούνται σ' αυτόν. Όμως, παράλληλα, του δίνεται η δυνατότητα να συνεχίσει την ευθύγραμμη πορεία του στο πεζοδρόμιο και να διασχίσει τον δημόσιο χώρο κάθετα, έχοντας μόνο οπτική επαφή και αποτελώντας ενεργό στοιχείο του φόντου.⁹³ Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη δύο στάσεων λεωφορείου επί της οδού Μητροπόλεως, συμβάλλει στη διοχέτευση «ρόλων» στη θεατρική δράση με άμεσο τρόπο, ενώ ταυτόχρονα η παραμονή τους περιμένοντας το λεωφορείο, τους χαρακτηρίζει ως χώρους παρακολούθησης των δρώμενων που εκτυλίσσονται στο δημόσιο χώρο.

Ένας ακόμα παρασκηνιακός χώρος παρατηρείται στα κατάλληλα διαμορφωμένα καθιστικά των καφετεριών περιμετρικά της πλατείας, τα οποία διαθέτουν έναν ομοιόμορφο σκιασμό, και λειτουργούν ως «θεωρία». Ο διαχωρισμός τους από την πλατεία, μέσω ενός χώρου πρασίνου, τους αποστασιοποιεί, δίνοντας τους μια συνολική θέαση. Όμως, παρότι αποτελούν χώρους παρακολούθησης των γεγονότων, δεν αλληλεπιδρούν με αυτά, αλλά λειτουργούν ως φόντο τους.

Όσον αφορά την αρχιτεκτονική των κτιρίων που περιβάλλουν την πλατεία Αριστοτέλους, το σχεδόν κοινό τους ύψος και η μεγάλη κλίμακά τους δημιουργεί την αίσθηση ενός ενιαίου μνημειακού κτιριακού συγκροτήματος που οδηγεί την οπτική φυγή προς τη θάλασσα. Από την άλλη πλευρά, οι σχεδόν όμοιες όψεις⁹⁴, επαναλαμβάνοντας την τυπολογία τους κατά μήκος του πεζοδρόμου και της πλατείας δίνουν την αίσθηση της συνέχειας, της επανάληψης και της ομοιομορφίας, δημιουργώντας ένα σύστημα χαράξεων που υπονοεί ένα κοινό σημείο σύγκλισης.⁹⁵ Κοινό μορφολογικό χαρακτηριστικό τους είναι η απόλυτη συμμετρία, ο τονισμός του κεντρικού άξονα με ελαφρά υπερύψωση του μεσαίου τμήματος και η διακριτή κατανομή σε βάση, κορμό και στέψη. Βασικό στοιχείο οργάνωσης της όψης αποτελεί και η συστηματική χρήση της τοξωτής στοάς τόσο στο

⁹³ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.58

⁹⁴ Οι εσωτερικές όψεις της Αχειροποιήτου και κυρίως του Αγίου Δημητρίου, προδιαγράφουν την τυπολογία των όψεων στα κτίρια του Hebrard, τον ρυθμό επανάληψης των ανοιγμάτων, την εναλλαγή των κενών και των πλήρων και αποτελούν και αποτελούν τη βάση για κάθε περαιτέρω μορφολογική διαφοροποίηση. Η μορφολογική συγγένεια είναι λιγότερο εμφανής στις επιβεβλημένες όψεις της οδού και της πλατείας Αριστοτέλους λόγω της μεσολάβησης των τυπικών ορόφων (Κολώνας, Βασίλης Σ., *Θεσσαλονίκη 1912-2012: η αρχιτεκτονική μιας εκατονταετίας*, εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.23)

⁹⁵ Γεντίμη, Μελπομένη, ό. π., σελ. 21

76. Μερική διακοπή της μορφολογικής συνέχειας του μετώπου.

77, 78, 79, 80. Οι κόκκινες λεπτομέρειες στις όψεις των γύρω κτιρίων.

ισόγειο –που καλύπτει και τη στάθμη του μεσοπατώματος- όσο και στους υπόλοιπους ορόφους.⁹⁶ Βέβαια, παρά την κοινή αρχιτεκτονική τυπολογία, τα πρέκια και οι ποδιές των παραθύρων και τα μπαλκόνια των γύρω κτηρίων, όπως και οι τοξοστοιχίες δεν επαναλαμβάνονται σε κοινό ύψος σε κάθε κτίριο, έχοντας ως αποτέλεσμα τη μερική διακοπή της μορφολογικής συνέχειας του μετώπου. Οι ασυνέχειες αυτές προσδίδουν μια απρόβλεπτη δυναμική και εισάγουν τη χρονική διάσταση στο χώρο, καθώς αναιρούν σε κάποιο βαθμό την απόλυτη επαναληπτικότητα.⁹⁷

Όσον αφορά το πλήρες και το κενό των όψεων, είναι φανερό ότι το κενό υπερτερεί στο ισόγειο, καθώς όντας διαφανείς και σε συνδυασμό με τις εμπορικές χρήσεις και τους χώρους αναψυχής, δίνεται η δυνατότητα στον περιπατητή να παρατηρεί αυτά που συμβαίνουν στο εσωτερικό τους. Τα καταστήματα, εκθέτοντας τα προϊόντα τους, εντυπωσιάζουν και προσελκύουν το βλέμμα των πεζών. Όμως, οι όροφοι του συγκροτήματος, παρ' όλο που διαθέτουν μεσαίου μεγέθους ανοίγματα με πυκνή διάταξη, δεν ευνοούν την ανταλλαγή βλεμμάτων μεταξύ των δύο πλευρών. Έτσι δημιουργείται ένα ουδέτερο «σκηνικό» για το δημόσιο χώρο, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον των διερχομένων στα γεγονότα που πραγματοποιούνται στην πλατεία.⁹⁸ Επίσης, το ενιαίο λευκό χρώμα των κτιρίων συμβάλει και αυτό στη λειτουργία τους ως ουδέτερο στοιχείο. Βέβαια, το κόκκινο χρώμα των κιόνων, αλλά και κάποιων άλλων στοιχείων, όπως το κάτω μέρος των μπαλκονιών και οι μικρές διακοσμητικές επιφάνειες στις όψεις, ενισχύει ακόμα περισσότερο την προοπτική του χώρου και δίνει ενδιαφέρον στο άτομο αστικό περιβάλλον.

⁹⁶ Κολώνας, Βασίλης Σ., ό. π., σελ.22

⁹⁷ «Η ΝΕΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΜΠΡΑΡ», *Τεχνογράφημα*, ΤΕΕ/ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 2013, τχ. 455, σελ.6, ανακτημένο από:

http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAFHMA_2013/TEXNOGRAFHMA_455/TEXNO%20455%204_6_22.pdf

⁹⁸ Βοζάνη, Αριάδνη, συνέντευξη για τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό "Color in Architecture" 2017 ανακτημένο από: <https://www.archisearch.gr/interviews/critical-comments-5-ariadni-vozani/>

81, 82, 83, 84. Ο αστικός εξοπλισμός ακολουθεί τη γεωμετρία της πλατείας και εντείνει την προοπτική και την μνημιακότητά της.

Αστικός εξοπλισμός

Η πολεοδομική ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου δημόσιου χώρου έγκειται στην απουσία φυσικών εμποδίων και αισθητικών εντάσεων ικανών να υποβιβάσουν την κυρίαρχη παρουσία του υδάτινου στοιχείου και του ορεινού τοπίου στο βάθος.⁹⁹ Ωστόσο, ο αστικός εξοπλισμός εστιάζεται κυρίως σε επιφάνειες πρασίνου, που οργανώνουν το χώρο και σε λίγα δέντρα, που ενισχύουν τις οπτικές φυγές. Πιο συγκεκριμένα, ο μνημειακός άξονας χωρίζεται σε δύο πορείες μέσω μιας νησίδας πρασίνου στο μέσο. Εκατέρωθεν υπάρχουν παράλληλα στοιχισμένα παγκάκια, φωτιστικά και δέντρα χαμηλού ύψους, που ενισχύουν ακόμα περισσότερο την προοπτική του χώρου. Ένα ρολόι μεγάλης κλίμακας διακοσμημένο με εποχιακά λουλούδια κοσμεύει την αρχή του ευθύγραμμου τμήματος επί της οδού Τσιμισκή,¹⁰⁰ προμηνύοντας, την μετάβαση του περιπατητή στην πλατεία.

Στη συνέχεια, περιμετρικά των κτιρίων της πλατείας διακρίνονται τα οργανωμένα καθιστικά των καφετεριών με ομοιόμορφη σκίαση, ενώ ο περιμετρικός χώρος φύτευσης, πλακόστρωσης και καθιστικών εντείνει την κεντρικότητα της πλατείας. Φαίνεται να οριοθετεί τον ανοιχτό «κενό» χώρο της, που λειτουργεί ως μια «θεατρική σκηνή», έτοιμη να φιλοξενήσει την καθημερινή δράση των ανθρώπων. Η φυτεμένη επιφάνεια διακόπτεται μόνο για τη διέλευση των πεζών και την τοποθέτηση του αγάλματος του αρχαίου φιλοσόφου Αριστοτέλη. Όμως, το δάπεδο που διαμορφώνεται στο κεντρικό άνοιγμα της βόρειας πλευράς, από την οποία πραγματοποιείται η έλευση των περιπατητών στην πλατεία, διαθέτει τετράγωνα σχήματα από κεραμίδι τούβλινες πλάκες, σηματοδοτώντας την είσοδο προς την πλατεία. Από την άλλη, το πλακοστρωμένο δάπεδο στο στενό τμήμα, όντας διαμορφωμένο από τετράγωνα πλαίσια, εντείνει ακόμα περισσότερο την προοπτική που δημιουργείται από τα κτίρια, ενώ αντίθετα, στην πλατεία το ενιαίο υλικό της ασφάλτου τονίζει την κεντρικότητα της.

⁹⁹ «Η ΝΕΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΜΠΡΑΡ», *Τεχνογράφημα*, ΤΕΕ/ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 2013, τχ. 455, σελ.6

¹⁰⁰<http://www.mixanitouxronou.gr/pios-thimate-tin-platia-aristotelous-otan-itan-dromos-me-aftokinita-ke-kikloforiako-pios-empnefstike-tis-perifimes-kamare-stis-prosopsis-ton-ktirion-tis-foto/>

02

Ευρήματα

γ. Τμήμα του παραποτάμιου δημόσιου χώρου,
Φλώρινα

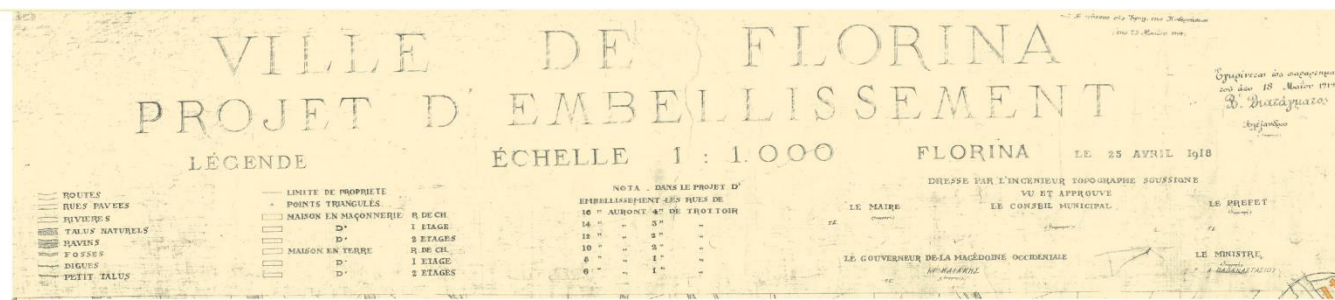

86, 87. Ο παραποτάμιος δημόσιος χώρος χρησιμοποιούταν για τη λαϊκή αγορά της πόλης μέχρι το 1924.

88. Ο δημόσιος χώρος ως σκηνικό ταινιών.

89. Πολεοδομικό σχέδιο της πόλης του 1918.

Σύντομο ιστορικό της πλατείας

Το ποτάμι του Σακουλέβα, που διασχίζει το νότιο τμήμα της Φλώρινας, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του πολεοδομικού ιστού της, καθώς τη βυζαντινή εποχή ο οικισμός εξελίσσεται στους πρόποδες του λόγου του Αγίου Παντελεήμονα κατά μήκος του ποταμού.¹⁰¹ Ο δημόσιος χώρος που εξετάζεται ανήκει στην παλαιά συνοικία «Βαρόσι», στον οποίο άνθισε η οικονομική και η κοινωνική ζωή του τόπου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.¹⁰² Στον Γαλλικό χάρτη του 1918, ο συγκεκριμένη περιοχή περιλαμβάνει δύο παραποτάμιους δρόμους, ενώ η σημερινή πλατεία μπροστά από το κτίριο του συλλόγου «ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ» φαίνεται ως μία μεγάλη ελεύθερη έκταση. Στον ανοιχτό χώρο, η επονομαζόμενη πλατεία Ερμού, γινόταν η λαϊκή αγορά της πόλης κάθε εβδομάδα μέχρι το 1924, όπου μεταφέρθηκε. Στη συνέχεια, ο δημόσιος χώρος άρχισε να γίνεται χώρος αναψυχής και περιπάτου, συγκεντρώνοντας πολύ κόσμο.¹⁰³ Τέλη της δεκαετίας του '80 με αρχές του '90, ο παραποτάμιος δημόσιος χώρος χρησιμοποιήθηκε ως σκηνικό σε τέσσερις ταινίες με σκηνοθέτη τον Θεόδωρο Αγγελόπουλο. Το 2006, με την ανάπλασή και την πεζοδρόμηση του αναβαθμίζεται, με αποτέλεσμα και σήμερα να αποτελεί έναν από τους βασικότερους δημόσιους χώρους της πόλης και τόπο συνάντησης των κατοίκων της.¹⁰⁴

¹⁰¹ Μποσδελεκίδου, Ζωή, *Φλώρινα – Ιστορική αναδρομή. Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης της Φλώρινας από τη απαρχή της μέχρι το 1939*, ΤΕΕ, σελ.1 ανακτημένο από:

http://library.tee.gr/digital/koz/dma_m409/dma_m409_bosdelekidou.pdf

¹⁰² *ό. π.*, σελ.5

¹⁰³ Μιχ. Μεκάσης, Δημήτρης, *Γειτονίες της παλιάς Φλώρινας*, εκδόσεις Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Φλώρινας βασιλικής Πιτόσκα», Φλώρινα, 2017, σελ.29

¹⁰⁴ Κούκα, Βασιλική, *Αστική ανάπλαση και αναγέννηση της Φλώρινας*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 2017, σελ.120

90. Υπαίθριοι μικροπωλητές που εκθέτουν τα προϊόντα τους στο δημόσιο χώρο.

91, 92, 93. Η πολιτιστική χρήση και οι χώροι αναψυχής προσελκύουν επισκέπτες στο δημόσιο χώρο.

Χρήσεις και λειτουργίες

Τα κτίσματα που δημιουργούν το παραποτάμιο μέτωπο του δημόσιου χώρου φιλοξενούν πληθώρα χρήσεων. Περιλαμβάνουν χώρους αναψυχής, τον πολιτιστικό σύλλογο «Αριστοτέλη», τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Παντελεήμονα, το 3^ο γυμνασίο της Φλώρινας και κάποιες κατοικίες. Το γεγονός ότι βρίσκεται κοντά στο κέντρο της πόλης, έχει ως αποτέλεσμα τα άτομα που τον χρησιμοποιούν να αποκόπτονται από την καθημερινή ζωή της πόλης και να δρουν διαφορετικά.¹⁰⁵ Οι χώροι εστίασης και η πολιτιστική χρήση, προσελκύουν τους επισκέπτες να χαλαρώσουν και να ψυχαγωγηθούν, ευνοώντας την ανθρώπινη επικοινωνία και την αλληλεπίδραση.

Αξίζει να αναφερθεί ότι τους καλοκαιρινούς μήνες φιλοξενούνται προσωρινά γεγονότα, όπως εκθέσεις ζωγραφικής από καλλιτέχνες της περιοχής και φοιτητές της σχολής Καλών Τεχνών της Φλώρινας, αλλά και μικροπωλητές με χειροποίητα προϊόντα. Η τέλεση των εφήμερων καταστάσεων φέρνουν νέα αντικείμενα στο δημόσιο χώρο, που τον οργανώνουν με διαφορετικό τρόπο.¹⁰⁶ Επίσης, μέσα στα πλαίσια των καλοκαιρινών εκδηλώσεων «Πρέσπεια», στον αύλειο χώρο του σχολείου πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως συναυλίες και παραδοσιακοί χοροί. Παρ' όλο που οι εκδηλώσεις δεν πραγματοποιούνται μέσα στο δημόσιο χώρο, προσκαλούν πλήθος ανθρώπων να τον χρησιμοποιήσουν διαφορετικά από ότι έχουν συνηθίσει. Στην περίπτωση των μικροπωλητών, πραγματοποιείται η ανταλλαγή αγαθών και ο πωλητής προσκαλεί τον αγοραστή σε διαδραση.¹⁰⁷ Οι πάγκοι τους τοποθετούνται στη βόρεια όχθη, στην πλευρά προς στο ποτάμι, με αποτέλεσμα ο δημόσιος χώρος να διαχωρίζεται σε λωρίδα στάσης και κίνησης. Ο κάθε πάγκος αποτελεί έναν πυρήνα δράσης και μαζί με τα καθιστικά των καφετεριών, επιτυγχάνεται ο επιμερισμός του πεζόδρομου σε υποπεριοχές, που κατά την κίνησή του, ο πεζός έρχεται σε επαφή με διαφορετικές ποιότητες σκηνικών.¹⁰⁸ Τα άτομα που ενδιαφέρονται για τις παραπάνω χρήσεις εκτελούν περιπλανητικές κινήσεις, που εναλλάσσονται με στάσεις, ενώ εκείνοι που αδιαφορούν εκτελούν γραμμικές πορείες, οργανώνοντας ένα διάδρομο κίνησης με μεγαλύτερη ταχύτητα. Πα' όλα αυτά, οι κινήσεις είναι απρόβλεπτες και μη προσχεδιασμένες που δεν επαναλαμβάνονται ποτέ οι ίδιες.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.48

¹⁰⁶ ό. π., σελ 84

¹⁰⁷ ό. π., σελ.86

¹⁰⁸ Κολιγιάννη Α., ό. π., σελ.13¹⁰⁹ αραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ 54

94, 95. Τοπογραφικό του δημοσίου χώρου της Φλώρινας – Όρια.

96. Τα χωρικά πανώ εναλλάσσονται γραμμικά στο δημόσιο χώρο.

97, 98. Το αυστηρό μέτωπο της νότιας όχθης του ποταμού.

99. Το ποτάμι ως βασικό στοιχείο οργάνωσης του δημόσιου χώρου, που τον διαχωρίζει σε δύο τμήματα.

Γεωμετρία και οπτικές φυγές

Ο δημόσιος χώρος, που αναπτύσσεται στο παραποτάμιο τμήμα του ιστορικού κέντρου της Φλώρινας, δεν είναι αποτέλεσμα αστικού σχεδιασμού, αλλά έχει προκύψει από την πολεοδομική εξέλιξη του ιστού της πόλης. Παρ' όλο, όμως, που τα όρια του δεν είναι αυστηρά και προσχεδιασμένα, δημιουργείται ένας καλά οργανωμένος δημόσιος χώρος με συγκεκριμένη διάταξη. Κυρίαρχο στοιχείο οργάνωσής του αποτελεί το ποτάμι, καθώς όντας ένα φυσικό διάμηκες όριο, λειτουργεί ως μια διαχωριστική λωρίδα, που χωρίζει τον δημόσιο χώρο σε δύο τμήματα.¹¹⁰ Στις δύο πλευρές εκατέρωθεν του τρεχούμενου υδάτινου στοιχείου, διαμορφώνονται δύο παράλληλες και ανεξάρτητες πορείες τόσο για τους πεζούς όσο και για τα αυτοκίνητα, οι οποίες ενώνονται μέσω των γεφυρών. Η γραμμικότητα των δύο διαδρομών, που μπορούν να χαρακτηριστούν ως δύο επιμήκεις πλατείες, αναγκάζει τον περιπατητή να κινηθεί σε μια ευθύγραμμη συνεχόμενη πορεία, όπου η κάθε «σκηνή» υποδέχεται την επόμενη γρήγορα και γραμμικά.¹¹¹ Χάρη στο μέγεθος και τη γραμμικότητά τους, κατά τη διάρκεια της περιπλάνησης, οι διαδοχικές εικόνες που προβάλλονται είναι διαφορετικές, έχοντας όμως ως κοινό στοιχείο αναφοράς το ποτάμι.

Όσον αφορά τα όρια του δημόσιου χώρου παρατηρείται διαφορετική αντιμετώπιση μεταξύ των δύο πλευρών. Στη νότια όχθη, αρκετά κτίσματα έχοντας την παραδοσιακή μορφή διάταξης στο οικοπέδο,¹¹² σχηματίζουν ένα συνεχές μέτωπο, που διαμορφώνει ένα αυστηρό όριο προς το δημόσιο χώρο. Αντίθετα, στη βόρεια πλευρά, η δόμηση είναι πιο άναρχη, καθώς τόσο τα κτίσματα, που δεν είναι όλα παρατεταγμένα σε μία ευθεία, όσο και οι ακάλυπτοι χώροι τους, δημιουργούν ένα πιο ελεύθερο και διάτρητο όριο για το δημόσιο χώρο. Σε συνδυασμό με την ύπαρξη μη δομημένων οικοπέδων, αναπτύσσεται μια αντίθεση μεταξύ της κίνησης του ανθρώπου και του βλέμματος, καθώς ενώ ακολουθεί μία προκαθορισμένη ευθύγραμμη πορεία, το βλέμμα του δεν «εγκλωβίζεται» σε ένα αυστηρό περίβλημα.

¹¹⁰ Δουδούμη Κ., Μουρατίδου Γ., *Το νερό στην αρχιτεκτονική του αστικού τοπίου*, εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2008 σελ.64

¹¹¹ Πασχάλη, Αθηνά, *Η θεατρικότητα του δημόσιου χώρου: μελέτη περίπτωσης η παραλία του Βόλου*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2005, σελ. 15

¹¹² Τα «λαϊκού» ή «Μακεδονικού» τύπου κτίρια στις αρχές του 20ου αιώνα οικοδομούνταν στο όριο του οικοπέδου ως προς το δρόμο και διατάσσονταν γύρω από μια εσωτερική αυλή. Αυτή η εσωστρέφεια των κατοικιών οφείλεται στις συχνές επιδρομές που δέχονταν οι χριστιανικοί πληθυσμοί αλλά και στη στενότητα του εκάστοτε σύγχρονου αστικού χώρου.

Μποσδελεκίδου, Ζωή, ό. π., σελ.7

100, 101, 102. Η προοπτική του δρόμου.

103, 104, 105. Η οπτική επαφή των περιπατητών με το δημόσιο χώρο από τους κάθετους δρόμους.

106, 107. Ο δρόμος, λόγω της χαμηλής κυκλοφορίας των τροχοφόρων, λειτουργεί ως διεύρυνση του παραποτάμιου δημόσιου χώρου.

Ο δρόμος και στις δύο όχθες του ποταμού αναπτύσσεται παράλληλα με το δημόσιο χώρο χωρίς να τον διακόπτει. Η λειτουργία του ως δίαυλος κίνησης δίνει κατεύθυνση, ροή, ταχύτητα και μεταβλητότητα στο χώρο. Ταυτόχρονα, όμως, λόγω της χαμηλής κυκλοφορίας των τροχοφόρων, δίνεται η δυνατότητα στον πεζό να τον χρησιμοποιεί. Έτσι, ο δρόμος δεν λειτουργεί μόνο ως συνδετήρια οδός, αλλά και ως τόπος συνάντησης και συναναστροφών, αποτελώντας ουσιαστικά διεύρυνση του παραποτάμιου δημόσιου χώρου.¹¹³

Από την άλλη πλευρά, το ποτάμι, έχοντας μια συνεχόμενη ροή, λειτουργεί ως ένα επιπλέον στοιχείο, που προσδίδει κίνηση και δυναμισμό στο δημόσιο χώρο. Ακόμα και οι καταβάσεις που δημιουργούνται από τους μικρούς καταρράκτες δίνουν ταχύτητα και ζωντάνια. Ταυτόχρονα, όμως, η τρέμουσα ανακλαστικότητα του ποταμού παράγει εντυπώσεις παραμόρφωσης και λειτουργεί πολλαπλασιαστικά στις εικόνες του χώρου, καθώς ο ουρανός, τα δέντρα και οι όψεις των γύρω κτιρίων, καθρεφτίζονται στο νερό.¹¹⁴

Άλλο ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του δημόσιου χώρου αποτελεί η ύπαρξη ενός συστήματος που εντείνει την προοπτική. Αυτό επιτυγχάνεται με την οπτική φυγή που δημιουργεί ο δρόμος μαζί με το ποτάμι, κατευθύνοντας το βλέμμα του περιπατητή σε μία νοητή ευθεία που δεν οδηγεί σε ένα συγκεκριμένο στόχο, αλλά αποκρύπτεται πίσω από τα δέντρα και τα κτίρια. Σε αυτό συμβάλει το γεγονός ότι ο δημόσιος χώρος και ο δρόμος ακολουθούν την καμπυλότητα του ποταμού, με αποτέλεσμα οι έντονες καμπυλώσεις στα όρια του δημόσιου χώρου να οδηγούν στην απόκρυψη της συνέχειά τους πίσω από τα κτίρια. Έτσι, εντείνεται το ενδιαφέρον και η προσμονή του πεζού για την εξέλιξη της πορείας.

Όσον αφορά τις εισόδους στο δημόσιο χώρο, που έχουν προκύψει από την πολεοδομική εξέλιξη της πόλης, είναι ξεκάθαρες. Ο περιπατητής ερχόμενος από τους πιο στενούς κάθετους δρόμους, μέσω της οπτικής φυγής που δημιουργούν τα κτίρια, αλλά και μέσω της πλατείας μπροστά από το κτίριο του συλλόγου «Αριστοτέλη», αντιλαμβάνεται ότι οδηγείται σ' αυτόν, χωρίς όμως να έχει άμεση οπτική επαφή με το ποτάμι. Η βόρεια όχθη είναι περισσότερο εμφανής και δρα σαν σκηνογραφικό στοιχείο, το οποίο από μακριά ορίζει το προοίμιο του δημόσιου χώρου. Αντίθετα, όποιος εισέρχεται από τη δυτική και την ανατολική πλευρά, ακολουθώντας την παραποτάμια πορεία γνωρίζει ήδη εν μέρει τη συνέχεια του. Όμως, το γεγονός ότι τα κτίρια και τα δέντρα μειώνουν τη δυνατότητα όρασης του παρατηρητή, αυξάνει το αίσθημα του μυστηρίου για το τι θα επακολουθήσει, βιώνοντας ένα «πεδίο εκπλήξεων και απροόπτων».¹¹⁵

¹¹³ Σταυρίδης, Σταύρος, ό. π., σελ.55

¹¹⁴ Μαργακουδάκη, Νίκη, *Το σχήμα του νερού*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, 2016, σελ.91

¹¹⁵ Πασχάλη, Αθηνά, ό. π., σελ.15

108, 109. Η γέφυρα ως σημείο θέασης και έκθεσης από όλα τα σημεία του δημοσίου χώρου.

110, 111. Τα δέντρα ως «σκηνογραφικό» στοιχείο του δημοσίου χώρου, τα οποία πλαισιώνουν τις κινήσεις των περαστικών.

112, 113, 114. Οι φυλλωσιές των δέντρων δημιουργούν προφυλαγμένους χώρους.

Συγκρότηση της διαβάθμισης της ιδιωτικότητας και του αρχιτεκτονικού περιβάλλοντος

Βασικό στοιχείο του παραποτάμιου δημόσιου χώρου, αποτελεί η παράλληλη χωροθέτηση των δύο διαδρομών, στις οποίες εκτυλίσσεται η καθημερινή ζωή, ενώ διαχωρίζονται φυσικά μέσω του ποταμού. Η δομή τους είναι τέτοια που συντελεί στην εναλλαγή ρόλων μεταξύ του «θεατή» με του «ηθοποιού», μέσα από την έκθεση και την προβολή τους. Οι κινούμενοι στη μία όχθη του ποταμού αποτελούν φόντο για τη τους περιπατητές που βρίσκονται στην απέναντι και αντίστροφα, χωρίς να διακόπτει η μία την άλλη. Φυσικό σκηνογραφικό στοιχείο του χώρου αποτελούν τα δέντρα, τα οποία τονίζουν και προβάλλουν τους διερχομένους, πλαισιώνοντας τις κινήσεις και τις στάσεις τους, ενώ ταυτόχρονα παρεμποδίζουν τη διαπερατότητα των βλεμμάτων των παρατηρητών.¹¹⁶ Από την άλλη πλευρά, το μοναδικό μέρος από το οποίο το άτομο μπορεί να παρακολουθήσει και τις δύο πορείες είναι οι γέφυρες, οι οποίες αποτελούν ένα σημείο συνολικής θέασης του δημόσιου χώρου. Ο περιπλανώμενος διασχίζοντας τη γέφυρα, βρίσκεται σ' έναν ενδιάμεσο χώρο μεταξύ της μίας όχθης και της άλλης. Του δίνεται η δυνατότητα να μεταφερθεί από τη μια «σκηνή δράσης» στην άλλη, αλλά και να προΐδεάσει τα υπόλοιπα άτομα για την είσοδό του. Έτσι, εκείνη τη στιγμή γίνεται το επίκεντρο των γεγονότων, καθώς ο χώρος αυτός θεάται από παντού.

Το γεγονός ότι ο χώρος βρίσκεται σχεδόν όλος στο ίδιο επίπεδο έχει ως αποτέλεσμα να μη διαφοροποιείται η έκθεση των ανθρώπων που τον διασχίζουν. Η ύπαρξη μόνο ενός αναβαθμού για το διαχωρισμό των πεζών από την κυκλοφορία των αυτοκινήτων, δεν διαφοροποιεί το βαθμό έκθεσης τους. Τα μοναδικά οπτικά εμπόδια του δημόσιου χώρου είναι τα δέντρα, και στα σημεία που η φύτευση είναι πιο πυκνή δημιουργούνται παρασκηνιακοί χώροι. Αποτελούν πιο εσωστρεφείς χώρους, καθώς τα βλέμματα των ανθρώπων φιλτράρονται από το φύλλωμα των δέντρων. Τα άτομα που τους χρησιμοποιούν δεν εκτίθενται σε μεγάλο βαθμό και προστατεύονται από διασταυρώσεις και συγκρούσεις ανεπιθύμητων βλεμμάτων από τους περαστικούς του δημόσιου χώρου.¹¹⁷ Όμως, εκτός από εκείνους που αναζητούν στιγμές ιδιωτικότητας, οι διερχόμενοι που περνάνε τυχαία από τα σημεία αυτά, δημιουργούν μεταβαλλόμενες καταστάσεις στους παρατηρητές της απέναντι όχθης, καθώς εξαφανίζονται για όσο βρίσκονται πίσω από τις τα δέντρα και ξαναεμφανίζονται με την έξοδο τους από αυτά.

¹¹⁶ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.52

¹¹⁷ ό. π., σελ.46

115. Όψεις των γύρω κτιρίων.

116, 117. Τα έντονα χρώματα των κτιρίων δημιουργούν ένα πλούσιο σε εικόνες σκηνικό.

Τα κατάλληλα διαμορφωμένα καθιστικά των καφετεριών, που βρίσκονται μπροστά τους, αποτελούν χώρους παρακολούθησης των δράσεων των ανθρώπων, χωρίς όμως να έχουν αυστηρά όρια. Έτσι, η αλληλεπίδραση μεταξύ θεατών, που κάθονται σε αυτά και εκείνων που κινούνται στο δημόσιο χώρο είναι πιθανή, δημιουργώντας ένα πεδίο αντιδράσεων μεταξύ τους. Ταυτόχρονα, καταλαμβάνονται από «εν αναμονή» δρώντες, έτοιμους ανά πάσα στιγμή να δράσουν και να μετατραπούν από προβαλλόμενα στοιχεία σε ενεργά.¹¹⁸

Όσον αφορά τον περιβάλλοντα χώρο του δημόσιου χώρου, το χαμηλό ύψος των περισσότερων κτιρίων διαμορφώνει ένα οικείο μέτωπο για τους επισκέπτες. Το πλάτος του δημόσιου χώρου μαζί με το ποτάμι, είναι αναλογικά μεγαλύτερο από το ύψος των κτιρίων, με αποτέλεσμα οι όψεις τους να είναι ορατές στο σύνολό τους. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι γύρω από τον δημόσιο χώρο βρίσκονται τα σημαντικότερα παραδοσιακά κελύφη που εκφράζουν την ιστορία του τόπου.¹¹⁹ Τα υλικά και τα χρώματα των κτιρίων, δημιουργούν ένα πλούσιο σε εικόνα σκηνικό. Η χρήση του ξύλου, της πέτρας και των κεραμιδιών, αλλά και ο επαναχρωματισμός των κελυφών, σε χρώματα όπως η ώχρα, το απαλό μπλε, οι αποχρώσεις του γκρι και του μπλε,¹²⁰ καθώς και οι πολύχρωμοι λίθοι στήριξης του πρανούς, προσδίδουν συγκεκριμένη χρωματική ταυτότητα. Αυτές οι έντονες χρωματικές αλλαγές στο δημόσιο χώρο, δεν περνάνε απαρατήρητες από τον περαστικό.

Σχετικά με την ποιότητα πλήρωσης των γύρω κτιρίων, στην πλειοψηφία, είναι φανερό ότι υπερτερεί το πλήρες σε σχέση με το κενό, καθώς τα ανοίγματα τους είναι περιορισμένα. Με αυτόν τον τρόπο, δεν επιτρέπεται η ανταλλαγή βλεμμάτων μεταξύ των χρηστών του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου, δίνοντας την αίσθηση ενός σταθερού «σκηνικού», που το ενδιαφέρον εστιάζεται στα δρώμενα που πραγματοποιούνται στο δημόσιο χώρο.¹²¹ Από την άλλη πλευρά, οι χώροι αναψυχής, με τις διαυγείς όψεις τους που βρίσκονται στο επίπεδο κίνησης του πεζού, μπορούν να παρομοιαστούν με «θεωρεία». Ο δημόσιος χώρος γίνεται ορατός από το εσωτερικό τους, δίνοντας τη δυνατότητα στους χρήστες τους να παρακολουθούν τα γεγονότα που διαδραματίζονται έξω. Ταυτόχρονα, όμως, για τον περιπατητή, η γυάλινη όψη αποτελεί οθόνη προβολής, που του δίνει την ευκαιρία να δει τι συμβαίνει στο εσωτερικό των κτιρίων. Έτσι, οι δύο πλευρές παρ' όλο που δεν συνομιλούν άμεσα, υπάρχει συνεχής ανταλλαγή ρόλων μεταξύ των ατόμων.

¹¹⁸ Μαραβέλη, Παρασκευή, ό. π., σελ.54

¹¹⁹ Μποσδελεκίδου, Ζωή, ό. π., σελ.5

¹²⁰ Μετά την απελευθέρωση, οι Μοναστηριώτες ανήγειραν νεοκλασικά και "εκλεκτιστικά" οικοδομήματα σηματοδοτώντας το τέλος της λαϊκής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Το συνηθέστερο χρώμα σ' αυτά τα κτίρια ήταν η ώχρα ή το απαλό μπλε, καθώς και οι αποχρώσεις του γκρι και του μπλε.

(<http://gym-esp-florin.flo.sch.gr/Calendar/Calendar04.html>)

¹²¹ Βοζάνη, Αριάδνη, ό. π.

118, 119, 120. Η στοιχισή στα παγκάκια, στα δέντρα και τα φωτιστικά, αλλά και το κιγκλίδωμα στο ποτάμι εντείνουν την προοπτική.

121. Το δάπεδο λειτουργεί ως ουδέτερο στοιχείο του δημόσιου χώρου, χωρίς εκκεντρικότητα.

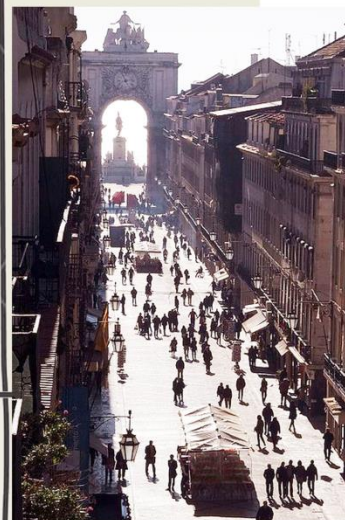
Αστικός εξοπλισμός

Ο αστικός εξοπλισμός του παραποτάμιου δημόσιου χώρου, αν και λιγοστός, είναι ο κατάλληλος για την ανάδειξη του αστικού και αρχιτεκτονικού τοπίου, αλλά και για τη φιλοξενία ανθρώπων σε αυτόν. Η παρουσία ψηλών δέντρων σε γραμμική στοίχιση παρέχει σκίαση σε μεγάλα τμήματα, αλλά και τα παγκάκια εκατέρωθεν των δρόμων αποτελούν στοιχεία που συμβάλλουν στην παραμονή ανθρώπων στο δημόσιο χώρο. Ο σταθμός ποδηλάτων είναι ένα μέσο που παρακινεί τον επισκέπτη να διασχίσει το χώρο με διαφορετική ταχύτητα, εκείνη του ποδηλάτου, προσεγγίζοντάς τον με άλλη ματιά. Τα φωτιστικά επιτρέπουν στον περιπατητή να κινηθεί στο χώρο και το βράδυ, χωρίς να έχει το αίσθημα του φόβου και της ανασφάλειας. Όμως η τοποθέτηση του παραπάνω εξοπλισμού, όπως και η ύπαρξη του άσπρου κράσπεδο, το κιγκλίδωμα στη στέψη του πρανούς και τα ειδικά κολωνάκια που είναι τοποθετημένα στην επαφή του πεζόδρομου με το δρόμο, σε μια γραμμική στοίχιση, τονίζουν ακόμα περισσότερο την προοπτική του δημόσιου χώρου.

Το δάπεδο, από την άλλη, και στον πεζόδρομο και στο δρόμο, δεν αποτελεί μια απλή πλακόστρωση αλλά λειτουργεί ως μέσο ενοποίησης του δημόσιου χώρου, αναβαθμίζοντας την ιστορική περιοχή. Το λίθινο πλακόστρωτο στον πεζόδρομο και η διαμόρφωση με μικρούς τετράγωνους λίθους στο δρόμο συμπληρώνουν τον παραδοσιακό χαρακτήρα του συνόλου, χωρίς εκκεντρικότητα, έχοντας ουδέτερο χαρακτήρα προς το δημόσιο χώρο.

03

Ερμηνεία

Στους τρεις δημόσιους χώρους, που μελετήθηκαν, παρατηρείται ότι κατά κύριο λόγο οι χρήσεις που φιλοξενούν τα γύρω από αυτούς κτίρια απευθύνονται σε εύρος χρηστών και περιλαμβάνουν πολιτιστικές χρήσεις, χρήσεις εμπορίου, εστίασης και αναψυχής. Οι ψυχαγωγικές και κοινωνικές δραστηριότητες προσκαλούν τους πολίτες, ευνοώντας την κοινωνική συναναστροφή και τους προσφέρουν τη δυνατότητα φυγής από την καθημερινότητα. Ταυτόχρονα, οι κάτοικοι, είτε συμμετέχουν στις δράσεις που εκτυλίσσονται στο δημόσιο χώρο ως ενεργά μέλη είτε απλά ως παρατηρητές, συγκροτούν το έμπυχο υλικό της θεατρικής δράσης, στην οποία το αρχιτεκτονικό περιβάλλον λειτουργεί ως σκηνικό.

Εκτός από τις χρήσεις που προσελκύουν τα γύρω κτίρια του δημόσιου χώρου, ιδιαίτερη σημασία διαδραματίζουν και τα δρώμενα που πραγματοποιούνται στον ίδιο. Στην πλατεία Μοναστηρακίου και Αριστοτέλους και στο δημόσιο χώρο της Φλώρινας μικροπωλητές και καλλιτέχνες, προκαλούν διάδραση με τον περιπατητή. Όμως, ακόμα και η οργάνωση μεγάλων εκδηλώσεων στην πλατεία της Θεσσαλονίκης και στον αύλειο χώρο του σχολείου στη Φλώρινα προκαλούν νέες αναγνώσεις του χώρου τους, προσδίδοντάς του θεατρικότητα.

Ανεξάρτητα από τον τρόπο που ακολούθησε η εξέλιξη στη διαμόρφωση ενός δημόσιου χώρου, η γεωμετρία αποτελεί βασικό του χαρακτηριστικό, επηρεάζοντας και τη θεατρικότητά του. Η πλατεία Μοναστηρακίου και ο δημόσιος χώρος της Φλώρινας, έχουν αρχικά προκύψει συμπτωματικά, ως αποτέλεσμα της πολεοδομικής εξέλιξης της πόλης και στη συνέχεια ακολουθώντας αρχιτεκτονική παρέμβαση, αναδείχθηκαν. Αντίθετα, η πλατεία Αριστοτέλους, είναι προϊόν αστικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, που είχε στόχο τη δημιουργία ενός μνημειακού δημόσιου χώρου. Έτσι, ασχέτως αν ο δημόσιος χώρος έχει προκύψει σχεδιαστικά ή όχι, δύο είναι οι πιθανοί αρχιτεκτονικοί χαρακτήρες που μπορεί να προσδώσει η γεωμετρία του: κεντρικότητα ή γραμμικότητα. Στις δύο πλατείες, τα γύρω κτίρια δημιουργούν την αίσθηση ενός περικλειστού χώρου, ο οποίος συγκεντρώνει όλες τις ροές και τις δράσεις στο κέντρο του, δημιουργώντας έναν τόπο συνάντησης που χαρακτηρίζεται από κεντρικότητα. Σε αυτή την περίπτωση, η «κεντρική σκηνή» της δράσης των ανθρώπων συμπίπτει με το κέντρο του δημόσιου χώρου. Αντίθετα, το στενό τμήμα του δημόσιου χώρου της Αριστοτέλους και της Φλώρινας εκτυλίσσεται σε μια ευθεία πορεία, που χαρακτηρίζεται από γραμμικότητα και θυμίζει τη ρευστή και μεταβαλλόμενη κίνηση στο δρόμο. Η θεατρικότητα που δημιουργείται από αυτόν το χαρακτήρα του δημόσιου χώρου, δεν διαθέτει μία «κεντρική σκηνή» αλλά πολλές διαδοχικές «σκηνές», που εκτυλίσσονται ενώ κινείται ο περιπατητής.

Τα κτίρια που περικλείουν το δημόσιο χώρο, εκτός από το να καθορίζουν τη γεωμετρία του, δίνουν στον περιπατητή την αίσθηση της προοπτικής. Ανάλογα με τον χαρακτήρα κάθε δημόσιου χώρου, οι οπτικές προσλήψεις που εκλαμβάνει ο πεζός διαφοροποιούνται. Στην πλατεία Μοναστηρακίου και στην πλατεία Αριστοτέλους, εκείνος που εισέρχεται σ' αυτές, τις αντιλαμβάνεται άμεσα και συνολικά. Αντίθετα, στον πεζόδρομο της Αριστοτέλους και της Φλώρινας, ο ερχόμενος αντιλαμβάνεται τον χώρο σταδιακά, και κατά την κίνηση προσλαμβάνει μια ακολουθία θεάσεων-χωρικών πανώ. Οι οπτικές φυγές, που δημιουργούνται, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην θεατρικότητα του δημόσιου χώρου. Η προοπτική, η οποία κατευθύνει σε θεάσεις, όπως εκείνες που πλαισιώνουν την Ακρόπολη ή το παραλιακό μέτωπο προϊδεάζουν τον πεζό για το τελικό στόχο της περιπλάνησης. Από την άλλη πλευρά, η οπτική φυγή που αποκρύπτεται πίσω από τα δέντρα και τα κτίρια, όπως πραγματοποιείται στο δημόσιο χώρο της Φλώρινας, μειώνει τη δυνατότητα όρασης του τελικού προσορισμού στον περιπατητή, κινώντας το ενδιαφέρον του προς την εξέλιξη της διαδρομής.

Όσον αφορά τον αστικό εξοπλισμό του δημόσιου χώρου μπορεί να εντείνει την ήδη υπάρχουσα προοπτική, όπως για παράδειγμα λειτουργούν η φύτευση, τα καθιστικά και τα φωτιστικά στον δημόσιο χώρο της Αριστοτέλους και της Φλώρινας. Στη συνέχεια, το δάπεδο, ανάλογα με τον τρόπο σχεδίασης του είτε κατευθύνει κινήσεις, όπως συμβαίνει στην πλακόστρωση στον πεζόδρομο της Αριστοτέλους είτε αποτελεί ένα ουδέτερο στοιχείο που δίνει έμφαση στα δρώμενα που εκτυλίσσονται στο δημόσιο χώρο, όπως στην πλατεία Αριστοτέλους και στο δημόσιο χώρο της Φλώρινας. Στην πλατεία Μοναστηρακίου, το δάπεδο συνδυάζει και τους δύο ρόλους, καθώς οι καμπύλες που διαμορφώνονται από τα μάρμαρα οδηγούν το βλέμμα προς την κατεύθυνση της Ακρόπολης, ενώ το μοτίβο που δημιουργείται από τους χρωματιστούς λίθους, λειτουργεί ως ένα συνδεδετικό στοιχείο που ενοποιεί το αρχιτεκτονικό περιβάλλον του, σχηματίζοντας μια «θεατρική σκηνή».

Άλλος ένας αστικός χειρισμός που αποδίδει θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο, σύμφωνα με τις τρεις περιπτώσεις, είναι η διαβάθμιση της ιδιωτικότητας. Ο βαθμός έκθεσης των ανθρώπων στο δημόσιο χώρο, διαφοροποιείται σε κάθε σημείο της επιφάνειάς του. Η ύπαρξη χώρων, πιο απομονωμένων από την «κεντρική σκηνή», οι λεγόμενοι παρασκηνιακοί χώροι, συμβάλλει στη μερική οπτική απομόνωση των ατόμων που τους χρησιμοποιούν, αλλά ταυτόχρονα επιτρέπουν την παρακολούθηση των γεγονότων στον κεντρικό χώρο. Μέσα από τα τρία παραδείγματα, τέτοιου είδους χώροι, προκύπτουν από υψομετρικές αλλαγές επιπέδων, στοές, και σε περιοχές δύσκολα αντιληπτές, όπως πίσω από πυκνή φύτευση. Όμως, στο δημόσιο χώρο υπάρχουν και υποπεριοχές, που εντείνουν το βαθμό έκθεσης των διερχομένων. Αυτοί εντοπίζονται στις εισόδους και στις εξόδους των δημόσιων χώρων και στις γέφυρες. Ως μεταβατικοί χώροι, διαθέτουν δυναμική και οι άνθρωποι που τους διασχίζουν για να εισέλθουν στο δημόσιο χώρο μειώνουν την ταχύτητα τους και προσαρμόζονται στα νέα χωρικά δεδομένα.

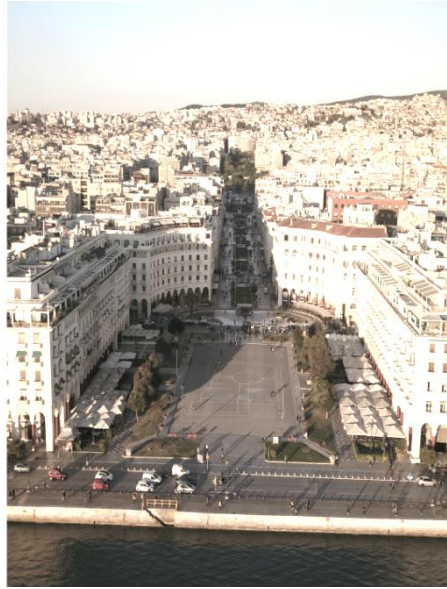
Από τους δημόσιους χώρους που εξετάστηκαν συμπεραίνεται ότι ο περιβάλλον χώρος, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την θεατρικότητά τους. Η κλίμακα των γύρω όγκων είναι σημαντική για το αίσθημα που προκαλεί ο δημόσιος χώρος. Τα ψηλά και ογκώδη κτίρια της πλατείας Αριστοτέλους αποδίδουν μνημειακότητα ενώ, το χαμηλό ύψος των περισσότερων κτιρίων στον παραποτάμιο δημόσιο χώρο της Φλώρινας διαμορφώνει ένα οικείο περιβάλλον για τον περιπατητή. Στην πλατεία Μοναστηρακίου, βέβαια τα ψηλά κτίρια λειτουργούν ως ένα αυστηρό όριο, που δυσχεραίνει την θέαση της γύρω περιοχής, ενώ τα πιο χαμηλά από την πλευρά της Ακρόπολης επιτρέπουν τη θέαση προς αυτήν.

Από την άλλη πλευρά, η συνθετική επιλογή οργάνωσης των όψεων των κτιρίων που οριοθετούν το δημόσιο χώρο παίζουν σημαντικό ρόλο στη θεατρικότητά του, καθώς ο χειρισμός της σχέσης του πλήρους και του κενού λειτουργεί ως μέσο για την απόδοσή της. Από τη μελέτη περιπτώσεων δημοσίου χώρου, γίνεται αντιληπτό ότι η πλησιέστερη προς το έδαφος ζώνη, αυτή των ισογείων, συμβάλει περισσότερο στην απόδοση θεατρικότητας, λόγω του ότι βρίσκεται στο επίπεδο του ματιού. Οι διαυγείς όψεις, γεφυρώνουν την επαφή μεταξύ των ανθρώπων στο δημόσιο και στον ιδιωτικό χώρο και η έκθεση των εμπορευμάτων προσκαλούν τον περιπατητή. Ταυτόχρονα, η διαφάνεια που υπάρχει στους ορόφους κάποιων κτιρίων στην πλατεία Μοναστηρακίου μετατρέπει τις όψεις τους σε οθόνη προβολής του εσωτερικού τους, καθιστώντας εν μέρει τα όρια του ιδιωτικού χώρου προς το δημόσιο ασαφή. Αντίθετα, η ύπαρξη κτιρίων με περιορισμένου μεγέθους ανοίγματα στην πλατεία Αριστοτέλους και στο δημόσιο χώρο της Φλώρινας καθιστά τα όρια του ιδιωτικού χώρου με το δημόσιο σαφή, απομονώνοντας τις δράσεις που πραγματοποιούνται στο δημόσιο χώρο, αναδεικνύοντάς τις.

Ανάλογης σημασίας για τη θεατρικότητα του δημοσίου χώρου είναι τα χρώματα και τα υλικά που χρησιμοποιούνται στο αρχιτεκτονικό περιβάλλον. Αυτά ανιχνεύονται και προσλαμβάνονται από το διερχόμενο και ενεργοποιούν αντιδράσεις που επηρεάζουν τον βαθμό οικειοποίησής τους. Η πολυχρωμία και οι πιο έντονες αποχρώσεις της πλατείας Μοναστηρακίου και του δημοσίου χώρου της Φλώρινας προσδίδουν ζωντάνια στο χώρο, καθιστώντας το προσιτό προς τον κόσμο, ενώ το γενικευμένο λευκό στην πλατεία Αριστοτέλους, συμβάλει στη μνημειακότητα της και στο αίσθημα επιβολής, αποδίδοντάς του θεατρικότητα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συμβολή των δρόμων στην απόδοση θεατρικότητας στο δημόσιο χώρο, που ανιχνεύεται στις τρεις περιπτώσεις που μελετήθηκαν. Ο δρόμος λειτουργεί ως δίαυλος με αντιθετικά ζεύγη: κίνησης και στάσης, θορύβου και σιωπής, φως και σκιάς, προσδίδοντας στο χώρο ρυθμό. Όπως είναι φανερό, στην πλατεία Μοναστηρακίου ο δρόμος λειτουργεί ως δίαυλος μεγάλης κυκλοφορίας με θόρυβο και ο πεζός που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της πλατείας, τον αντιλαμβάνεται ως ένα αυστηρό όριο προς το δημόσιο χώρο. Αντίθετα, στην περίπτωση της πλατείας Αριστοτέλους, παρ' όλο που ο δρόμος την διακόπτει ο πεζός δεν τον αντιλαμβάνεται ως όριο. Λειτουργεί ως δίαυλος κίνησης, ροών και διαφορετικών εικόνων κάθε στιγμή, που εμπλουτίζουν την πλατεία με ζωντάνια και δυναμική, αποτελώντας ένα μεταβαλλόμενο σκηνικό. Τέλος, στο δημόσιο χώρο της Φλώρινας, η κίνηση των τροχοφόρων αναπτύσσεται παράλληλα με τον παραποτάμιο δημόσιο χώρο και δεν τον διακόπτει. Ουσιαστικά, λόγω της μικρής κυκλοφορίας αποτελεί διεύρυνση του και λειτουργεί όχι μόνο ως συνδετήρια οδός, αλλά ως ένας τόπος συνάντησης και συναναστροφών.

Όσον αφορά το υδάτινο στοιχείο, είναι φανερό από τις τρεις μελέτες περίπτωσης, ότι αυτό αποδίδει μεγαλύτερο βαθμό θεατρικότητας στο δημόσιο χώρο. Στην πλατεία Μοναστηρακίου, ο ανοιχτός αρχαιολογικός χώρος από τον οποίο αναδεικνύεται ο Ηριδανός ποταμός, λειτουργεί ως στοιχείο που προκαλεί την ενθύμηση του αρχαίου ποταμού φέρνοντας στη μνήμη του περαστικού την αρχαιολογία της Αθήνας. Ταυτόχρονα, ανακαλεί την αίσθηση της φυσικής ροής του νερού από πηγή και όταν ο θόρυβος στη πλατεία εκλείπει, μπορεί να ακουστεί ο παφλασμός του νερού. Από την άλλη, στην πλατεία Αριστοτέλους, η θάλασσα συνιστά τον τελικό προορισμό της διαδρομής. Το γεγονός ότι αποτελεί το τελευταίο χωρικό πανώ στην αλληλουχία των σκηνών του δημοσίου χώρου τονίζεται ακόμα παραπάνω από την προοπτική που δημιουργείται από το κτιριακό συγκρότημα. Όμως, παρ' όλο που συγκροτεί όριο της πλατείας, η ύπαρξη της υδάτινης επιφάνειας, δίνει την αίσθηση του ανοιχτού και του ατέρμονους ορίζοντα. Τέλος, στο δημόσιο χώρο της Φλώρινας, το ποτάμι έχει το ρόλο του κυρίαρχου συνθετικού στοιχείου του και ως ένα διάμηκες φυσικό όριο, το οποίο διαχωρίζει το δημόσιο χώρο σε δύο τμήματα, δημιουργεί δύο μέτωπα στην πόλη. Την ίδια στιγμή, το ποτάμι αποτελεί δίαυλο ροής, προσδίδοντας δυναμισμό και εναλλαγή εικόνων στο δημόσιο χώρο, με αποτέλεσμα να αποδίδει κατεύθυνση στην κίνηση των πεζών. Από την άλλη, η ανακλαστική ιδιότητα του νερού λειτουργεί πολλαπλασιαστικά στις εικόνες του χώρου και εμπλουτίζει τις αισθήσεις της περιπατητικής εμπειρίας του επισκέπτη, προσδίδοντας θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο.

Η εατρικότητα...

« ...δεν ανήκει ούτε στα αντικείμενα ούτε στους ανθρώπους. Είναι συνήθως το πρώτο που αγγίζει τους θεατές όταν εισέρχονται στο χώρο και τους επιτρέπει να βιώσουν μια εντελώς ειδική εμπειρία. Όμως, εκείνη δεν εξηγείται, δεν απορρέει από μεμονωμένα στοιχεία του χώρου, αλλά είναι η συνεργασία όλων αυτών μαζί»).

Erika Fischer - Lichte

04

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Χανιώτης, Άγγελος, *Θεατρικότητα και δημόσιος βίος στον ελληνιστικό κόσμο*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2009

Σταυρίδης, Σταύρος, *Μετέωροι χώροι της ετερότητας*, εκδόσεις ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, Αθήνα, 2010

Σταυρίδης, Σταύρος, *Από την πόλη οθόνη, στην πόλη σκηνή*, εκδόσεις Ελληνικά Γραμματεία, Αθήνα 2009

Στεφάνου, Ιωσήφ, *Η φυσιογνωμία της ελληνικής πόλης*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2002

Αθ. Αραβααντινός, Π. Κοσμάκη, Υπαίθριοι χώροι στην πόλη, θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου, εκδόσεις Κυψέλη, Αθήνα, 1988

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, *public city ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ THESSALONIKI 2011*, εκδόσεις ΙΑΝΟΣ, Θεσσαλονίκη, 2011

Κολώνας, Βασίλης Σ., *Θεσσαλονίκη 1912-2012: η αρχιτεκτονική μιας εκατονταετίας*, εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 2016

Ζαφείρης, Χρίστος, *ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1960*, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1994

Μιχ. Μεκάσης, Δημήτρης, *Γειτονιές της παλιάς Φλώρινας*, εκδόσεις Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Φλώρινας βασιλικής «Πιτόσκα», Φλώρινα, 2017

Ανανιάδου-Τζημοπούλου Μαρία, Καραδήμου-Γερολύμπου Αλεξάνδρα, *Πλατείες της Ευρώπης – Πλατείες για την Ευρώπη*, εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ.157

Μποσδελεκίδου, Ζωή, *Φλώρινα – Ιστορική αναδρομή: Η πολεοδομική εξέλιξη της πόλης της Φλώρινας από τη απαρχή της μέχρι το 1939*, εκδόσεις ΤΕΕ, σελ.1

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Sennett Richard, *Η τυραννία της οικειότητας*, μετάφραση Γ. Ν. Μερτίκας, εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ, Αθήνα 1999

Rossi Aldo, *Η αρχιτεκτονική της πόλης*, μετάφραση Β. Πετρίδου, εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων και Περιοδικών, Θεσσαλονίκη, 1991

Hertzberger, Herman, *Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής*, μετάφραση Τίνα Τσοχαντάρη, Πανεπιστημιακές εκδόσεις ΕΜΠ, Αθήνα, 2002

Avagnina, Elisa, *The Teatro Olimpico Vicenza*, εκδόσεις Marsilio, Venezia, 2011

Περιοδικά - Εφημερίδες

Καζέρος, Ν, «Διαμόρφωση της πλατείας Μοναστηρακίου: Η πλατεία ως κενός χώρος της πόλης... σημειώσεις με ελάχιστη απόσταση, *αρχιτέκτονες*, Αθήνα, 2009, τχ.73-περίοδος Β ανακτημένο από: http://sadas-pea.gr/magazine/ARXITEKTONES_73.pdf άρθρο

«Αστικοί κόμβοι», *ΔΟΜΕΣ 0909*, τχ. 84, 2009 ανακτημένο από: <http://domesindex.com/buildings/plateia-sto-monasthraki/>

«Η ΝΕΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΕΜΠΡΑΡ», *Τεχνογράφημα*, ΤΕΕ/ Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, 2013, τχ. 455, σελ.4, ανακτημένο από: http://portal.tee.gr/portal/page/portal/teetkm/GRAFEIO_TYPOY/TEXNOGRAPHMA_2013/TEXNOGR AFHMA_455/TEXNO%20455%204_6_22.pdf

«Ενδιάμεσοι χώροι χρόνοι περιπλανήσεις μηχανισμοί σκέψης», *kompreser*, 2011, τχ.1, ανακτημένο από: <https://kompreser.espinblogs.net/2011/04/02/endiamesoixwroi/>

Αντωννάκη Σουζάνα, «Αρχιτεκτονική και θεατρικότητα», *ΤΑ ΝΕΑ, ΤΡΙΤΗ ΑΠΟΨΗ*, 2002, ανακτημένο από: <https://www.tanea.gr/2002/08/14/greece/triti-apopsi-arxitektoniki-kai- theatrikotita/>

Ελληνικές Ακαδημαϊκές Εργασίες

Μαραβέλη, Παρασκευή, *Μια προσέγγιση της θεατρικότητας του δημόσιου χώρου: ερευνώντας τρία παραδείγματα της σημερινής Βαρκελώνης*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2016

Πασχάλη, Αθηνά, *Η θεατρικότητα του δημόσιου χώρου: μελέτη περίπτωσης η παραλία του Βόλου*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2005

Βούζα, Αλεξάνδρα, *Ν(ο)ημα: ο ρόλος της θεατρικότητας στη νοηματοδότηση των δημοσίων χώρων της πόλης*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2018

Γεντίμη, Μελπομένη, *Λισαβόνα: χωρικές εκφράσεις της θεατρικότητας_ τόπος σκηνή*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2008

Χουλιάρá, Ευφροσύνη, *Προσεγγίζοντας το δημόσιο χώρο της πόλης: από τη θεατρικότητα στην αναπαράσταση*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2003

Καρούτσου, Όλγα, *Δημόσιος αστικός χώρος – Αντιληπτικές προσεγγίσεις*, Ερευνητική εργασία, ΑΠΘ, Βέροια, 2010

Κούκα, Βασιλική, *Αστική ανάπλαση και αναγέννηση της Φλώρινας*, Ερευνητική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, 2017

Κολιγιάννη Α., Παπασταματάκη Ε., *Το γλυπτό στην πλατεία: το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας*, Διάλεξη, ΕΜΠ, Αθήνα, 2008

Μαραγκουδάκη, Νίκη, *Το σχήμα του νερού*, Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά, 2016

Δουδούμη Κ., Μουρατίδου Γ., *Το νερό στην αρχιτεκτονική του αστικού τοπίου*, εκδόσεις ΖΗΤΗ, Θεσσαλονίκη, 2008

Ξένη Ακαδημαϊκή Εργασία

I. Ioannou, Christina, *The theatricality of public space and the economic impact of urban planning*, Ερευνητική εργασία, University Ca' Foscari, Venice, 2013

Λεξικό

Μπαμπινιώτης, Γεώργιος, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, εκδόσεις Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 2005

Συνεντεύξεις

Βουλγαράκης, Γεώργιος, συνέντευξη Τύπου Υπουργού Πολιτισμού, «Ανάπλαση Πλατείας Μοναστηρακίου», 2007

Βοζάνη, Αριάδνη, συνέντευξη για τον αρχιτεκτονικό διαγωνισμό «Color in Architecture», 2017 ανακτημένο από: <https://www.archisearch.gr/interviews/critical-comments-5-ariadni-vozani/>

Ομιλία

Βοζάνη Αριάδνη, «Το αντίστροφο βλέμμα: η ποιητική των αναπαραστάσεων του δημόσιου χώρου στην Θεατρική πράξη», εκδήλωση *Νέες χωρητικότητες: παραστατικές τέχνες και υπαίθριος/ ανοιχτός χώρος*, Διοργανωτές Ελληνικό Κέντρο του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου, Κατηγορία Τέχνη/ Πολιτισμός, Νοέμβριος 2014, ανακτημένη από: <https://www.blod.gr/lectures/to-antistrofo-blemma-i-poiitiki-ton-anaparastaseon-tou-dimosiou-horou-stin-theatriki-praksi/>

Παρουσίαση

Titania Mundis, *Διαμόρφωση Πλατείας Μοναστηρακίου*, Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε., 2014, ανακτημένο από: <https://slideplayer.gr/slide/2625442/>

Διαδικτυακές Πηγές

<http://italian-renaissance-theatre.weebly.com/italian-renaissance-scenic-design.html>

<https://italianrenaissancetheatre.weebly.com/sebastiano-serlio.html>

<https://www.debop.gr>

<http://www.monumenta.org>

<http://www.mixanitouxronou.gr>

<https://www.thecaravan.gr>

<https://frapress.gr>

<https://www.thessalonikiartsandculture.gr>

<http://www.cityoflorina.gr/index.php/visitus/cinema-florina>

<http://gym-esp-florin.flo.sch.gr/Calendar/Calendar04.html>

Αρχειακές πηγές

Αρχείο πολεοδομίας Φλώρινας

Αρχείο Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Προσωπικό αρχείο του αρχιτέκτονα Νίκου Καζέρου

Προσωπικό αρχείο του αρχιτέκτονα Αχιλλέα Στόιου

Πηγές Εικόνων

Εξώφυλλο. <https://gr.pinterest.com/pin/446067538070151494/?lp=true> με επεξεργασία

1. <https://www.scoop.it/topic/my-photo/p/3997079593/2013/02/17/casc-antic-de-mi-bella-barcelona>
2. Βοζάνη Αριάδνη, «Το αντίστροφο βλέμμα: η ποιητική των αναπαραστάσεων του δημόσιου χώρου στην θεατρική πράξη», εκδήλωση «Νέες χωρητικότητες: παραστατικές τέχνες και υπαίθριος/ ανοιχτός χώρος», Διοργανωτές Ελληνικό Κέντρο του Διεθνούς Ινστιτούτου Θεάτρου, Κατηγορία Τέχνη/ Πολιτισμός, Νοέμβριος 2014, ανακτημένη από: <https://www.blod.gr/lectures/to-antistrofo-blemma-i-poiitiki-ton-anaparastaseon-tou-dimosiou-horou-stin-theatriki-praksi/>
3. <http://danitougher.blogspot.com/2017/10/thinking-theatricality.html>
4. «Ενδιάμεσοι χώροι χρόνοι περιπλανήσεις μηχανισμοί σκέψης», kompreser, 2011, τχ.1 σελ.52, ανακτημένο από: <https://kompreser.espivblogs.net/2011/04/02/endiamesoixwroi/>
5. Βοζάνη Αριάδνη, ό. π.
6. <https://bau-xi.com/products/15439-teatro-olimpico-vicenza-italy#>
7. https://www.researchgate.net/figure/Plan-and-Section-of-the-Teatro-Olimpico-by-Ottavio-Bertotti-Scamozzi-1776_fig5_233961354
8. <http://www.csti.paris-sorbonne.fr/cours/maitrise/Webspace/TheatreSpaceP1.htm>
9. <https://acidadebranca.tumblr.com/post/48684227120/the-teatro-olimpico-1580-1585-was-designed-for>
10. Βοζάνη Αριάδνη, ό. π.
11. <http://si.pinimg.com/originalseacb03eacb033a33f9de6e8f017bef7eb319b7.jpg>
12. <https://www.exodos24.com/64122/μια-βόλτα-στο-μοναστηράκι-άλλων-εποχών/>
13. <https://youngoculture.com/news-greek/opseis-tis-athinas-se-allotines-epohes>
14. https://www.anexitilo.net/2014/10/blog-post_36.html
15. <https://www.lifo.gr/mag/features/1090>
16. <https://www.trip2athens.com/el/see-n-do/attractions/squares/attraction-130/>
17. <http://www.edoathina.com/muomicronnnualphasigmatauetarhoalphakappaiota.html>
18. <https://weloveathens.wordpress.com/2010/06/17/αθηναϊκή-παρακμή/>
19. <https://www.savoirville.gr/plateia-monastirakiou-athina/>

20. <https://www.google.gr/maps/@35.5155984,24.0122669,14z>
21. Αρχείο του αρχιτέκτονα Νίκου Καζέρου με επεξεργασία.
22. <https://fanpage.gr/αταξινόμητα/ai-agnosti-istoria-pou-krivi-to-monastiri-pou-vaffise-mia-apo-tis-oreoteres-perioches-tis-athinas-to-monastiraki/>
23. <https://www.kefaloniapress.gr/2016/11/20/το-μοναστηράκι-έχει-τη-δική-του-ιστορί/>
24. <https://a3pr.wordpress.com/652-2> με επεξεργασία.
25. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
26. ό. π
27. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=2509>
28. Αρχείο του αρχιτέκτονα Νίκου Καζέρου
29. ό. π. Με επεξεργασία.
30. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
31. ό. π.
32. ό. π.
33. http://rednights.blogspot.com/2009/02/blog-post_23.html
34. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
35. ό. π.
36. <https://www.trip2athens.com/el/see-n-do/attractions/squares/attraction-130/>
37. http://rednights.blogspot.com/2009/02/blog-post_23.html
38. <https://www.archisearch.gr/pressarxitektonikos-diagwnismos-anaplasti-tou-kentrou-tis-athinas> με επεξεργασία
39. Κολάζ από προσωπική αρχείο
40. <https://www.flickr.com/photos/101532154@N06/9952859466/>
41. http://athensville.blogspot.com/2013/12/blog-post_5.html
42. Προσωπικό αρχείο
43. http://rednights.blogspot.com/2009/02/blog-post_23.html
44. <https://www.trip2athens.com/el/see-n-do/attractions/squares/attraction-130/>
45. <http://happytraveller.gr/aristotelous/>
46. Καραδήμου – Γερόλυμπου Αλεξάνδρα, *Επανασχεδιασμός και ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*, διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη, 1985, σελ.260

47. ό. π., σελ.328
48. <http://www.mixanitouxronou.gr/pios-thimate-tin-platia-aristotelous-otan-itan-dromos-me-aftokinita-ke-kikloforiako-pios-empnefstike-tis-perifimes-kamares-stis-prosopsis-ton-ktirion-tis-foto/>
49. https://www.huffingtonpost.gr/entry/konstantinos-zervas-kataskeee-epoyeioe-parkinyk-sten-plateia-aristoteloes_gr_5d6a30e0e4b0cdf057089af
50. <https://www.presspublica.gr/akrovatis-stin-platia-aristotelous-sti-thessaloniki-time-d-tosidis/>
51. <https://www.protothema.gr/greece/article/794730/thessaloniki-se-gipedo-bits-volei-metatrapike-i-plateia-aristotelous-fotografies/>
52. <https://www.onmed.gr/ygeia-eidhseis/story/365298/thessaloniki-foitites-iatrikis-metatrepoyntin-plateia-aristotelous-se-kentro-prolipsis>
53. <https://thessaloniki.gr/τουρνουά-βόλεϊ-στην-πλατεία-αριστοτέ/>
54. <https://www.lifo.gr/now/greece/250287/to-terastio-therino-sinema-stin-pl-aristotelous-fotografies-apo-ti-ksexoristi-vradia-sti-thessaloniki>
55. https://www.ethnos.gr/athlitismos/47232_thessaloniki-entyposiaki-allagi-stin-plateia-aristotelous-gia-toyrnoya-beach
56. <https://parallaximag.gr/parallax-view/platia-aristotelous-skinografia-tou-keno>
57. <https://www.google.gr/maps/@35.5155984,24.0122669,14z>
58. Αρχείο από την Αρχιτεκτονική Σχολή του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου με επεξεργασία
59. <https://www.elliniko-panorama.gr/product/180/140/memonomenes-card-postal-tis-thessalonikis.html>
60. <https://www.thessalonikiguide.gr/place/plateia-aristotelous/>
61. <https://www.google.gr/maps/@35.5155984,24.0122669,14z> με επεξεργασία
62. <https://www.thessalonikiartsandculture.gr/thessaloniki/thessaloniki-my-home/aristotelous-i-oraioteri-plateia-tis-elladas/>
63. ό. π.
64. ό. π.
65. ό. π.
66. ό. π.
67. ό. π. με επεξεργασία
68. ό. π. με επεξεργασία

69. ό. π. με επεξεργασία
70. <https://www.newsbomb.gr/ellada/story/1018443/thessaloniki-oi-stoes-poy-kosmoyn-tin-plateia-aristoteloys-kai-i-istoria-toys-pics> με επεξεργασία
71. https://www.tripadvisor.com.gr/LocationPhotoDirectLink-g189473-d2462221-i320521190-Aristotelous_Square-Thessaloniki_Thessaloniki_Region_Central_Macedonia.html με επεξεργασία
72. <https://www.thessalonikiartsandculture.gr/thessaloniki/thessaloniki-my-home/aristoteloys-i-oraioteri-plateia-tis-elladas/>
73. <http://anca.gr/project/olybion-anakenisi-ke-eksygchronismos-1995/>
74. Καραδήμου – Γερόλυμπου Αλεξάνδρα, ό. π., σελ.203
75. <https://www.thessalonikiartsandculture.gr/thessaloniki/thessaloniki-my-home/aristoteloys-i-oraioteri-plateia-tis-elladas/>
76. ό. π.
77. ό. π.
78. ό. π.
79. ό. π.
80. ό. π.
81. ό. π.
82. ό. π.
83. ό. π.
84. https://www.tripadvisor.com.gr/LocationPhotoDirectLink-g189473-d2462221-i320521190-Aristotelous_Square-Thessaloniki_Thessaloniki_Region_Central_Macedonia.html
85. Αρχείο του Ηλίας Λονξ
(<https://www.facebook.com/Phlorina/photos/a.425165164207509/2604306632960007/?type=1&theater>)
86. Αρχείο του αρχιτέκτονα Αχιλλέα Στόιου.
87. ό. π.
88. ό. π.
89. ό. π. με επεξεργασία
90. Προσωπικό αρχείο
91. ό. π.

92. ό. π.
93. ό. π.
94. <https://www.google.com/maps>
95. Αρχείο από την υπηρεσία πολεοδομίας της Φλώρινας με επεξεργασία
96. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
97. <https://e-ptolemeos.gr/to-fotografiko-klik-tis-imeras-i-mageia-toy-ftthinoporoy-sti-florina/>
98. <http://florinatrailc.gr/el/η-πόλη-της-φλώρινας/>
99. <http://hotelsline.com/el/article/florina-limnes-xartis-axiotheata-xenodoxeia-diamoni>
100. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
101. <https://gr.depositphotos.com/47750465/stock-photo-street-with-old-neoclassical-buildings.html> με επεξεργασία
102. <https://www.reader.gr/life/travel/proorismoi/269019/florina-agria-fysi-kai-kallitehniki-atmosfaira> με επεξεργασία
103. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
104. ό. π.
105. ό. π.
106. ό. π.
107. ό. π.
108. <http://mpetskas.com/?p=15403>
109. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
110. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
111. Προσωπικό αρχείο με επεξεργασία
112. Προσωπικό αρχείο
113. Προσωπικό αρχείο
114. Προσωπικό αρχείο
115. Αρχείο του αρχιτέκτονα Αχιλλέα Στόιου.
116. http://www.wondergreece.gr/v1/el/Perioxes/N_Flwirinas/Gia_tin_perioxi/Poleis_Xwria/10662-Flwrina
117. Αρχείο του Ηλίας Λονῆ
118. <http://mpetskas.com/?p=15403>
119. http://www.skaikairos.gr/main/florina/weather_photos

120. <http://mpetskas.com/?p=15403>

121. Προσωπικό αρχείο

122. <https://www.flickr.com/photos/97589106@N07/9517483279/>

123. <http://www.mydreamcanvas.com/2012/04/day-dreaming-and-travel.html>

Σκοπός της παρούσας ερευνητικής εργασίας είναι η διερεύνηση της θεατρικότητας στο δημόσιο χώρο. Για τον λόγο αυτό, στο πλαίσιο της έρευνας, εξετάζονται τρεις δημόσιοι χώροι από την Ελλάδα: η πλατεία Μοναστηρακίου στην Αθήνα, η πλατεία Αριστοτέλους στη Θεσσαλονίκη και τμήμα του παραποτάμιου δημόσιου χώρου στη Φλώρινα. Η επιλογή των τριών παραδειγμάτων προέκυψε με κριτήριο τη θεατρικότητά τους, έτσι όπως έχει οριστεί από τον ιστορικό Άγγελο Χανιώτη, αλλά και τη σημασία τους στον αστικό ιστό της πόλης που ανήκουν. Επιλέχθηκαν επειδή διαθέτουν μια ποικιλία χώρων, διαφορετικών αρχιτεκτονικών ποιότητων, που δημιουργούν το σκηνικό για την καθημερινή ζωή των πολιτών. Ενδεικτικά, η εργασία επιχειρεί να απαντήσει στο αν υπάρχει συσχετισμός ανάμεσα στη θεατρικότητα του δημόσιου χώρου και σε συγκεκριμένες χρήσεις που αυτός προσελκύει και πως ερμηνεύεται αυτό. Αναζητούνται, επίσης, οι αστικοί και αρχιτεκτονικοί χειρισμοί που προσδίδουν θεατρικότητα στο δημόσιο χώρο, καθώς και ο ρόλος της ροϊκότητας του δρόμου και του υδάτινου στοιχείου στην απόδοση θεατρικότητας σε αυτόν.